

De Latini sermonis origine et cum orientalibus linguis connexione Filipa Vesdina

Habazin, Doroteja

Master's thesis / Diplomski rad

2020

Degree Grantor / Ustanova koja je dodijelila akademski / stručni stupanj: **University of Zagreb, University of Zagreb, Faculty of Humanities and Social Sciences / Sveučilište u Zagrebu, Filozofski fakultet**

Permanent link / Trajna poveznica: <https://urn.nsk.hr/urn:nbn:hr:131:342561>

Rights / Prava: [In copyright](#) / [Zaštićeno autorskim pravom.](#)

Download date / Datum preuzimanja: **2024-07-29**

Sveučilište u Zagrebu
Filozofski fakultet
University of Zagreb
Faculty of Humanities
and Social Sciences

Repository / Repozitorij:

[ODRAZ - open repository of the University of Zagreb
Faculty of Humanities and Social Sciences](#)

Odsjek za indologiju i dalekoistočne studije
Odsjek za klasičnu filologiju
Filozofski fakultet Sveučilišta u Zagrebu

DIPLOMSKI RAD

De Latini sermonis origine et cum orientalibus linguis connexione

Filipa Vesdina

Doroteja Habazin

Mentor: dr.sc. Ivan Andrijanić, izv. prof.

Komentor: dr.sc. Vladimir Rezar, izv. prof.

Zagreb, prosinac, 2020.

Sadržaj

1	Uvod	4
2	Vesdinov život	5
2.1	Odrastanje	5
2.2	Obrazovanje	6
2.3	Malabarska misija.....	7
2.4	Vesdinova osobnost	8
2.5	Ljubav prema jezicima.....	9
2.6	Zapljena knjiga.....	9
2.7	Dolazak u Indiju	10
2.8	Povratak u Rim	10
2.9	Djela.....	11
3	O samoj raspravi.....	13
3.1	Uvodni dio	13
3.2	Povijest starih naroda Lacija.....	14
3.3	Stari jezici Lacija.....	16
3.4	Povezanost istočnih jezika s latinskim jezikom	17
3.5	Zaključak	19
4	Latinski prema ostalim italskim jezicima	21
4.1	Tabula Herculanensis (Tabula Bantina)	21
4.2	Volščani i njihov jezik.....	23
4.2.1	Tabula Veliterna	23
4.3	Numini zakoni prema Festu, 670. g. pr. Kr.	25
4.3.1	Fragment teksta Numinih zakona	26
4.3.2	Klasični latinski i hrvatski prijevod.....	27
4.4	Natpis <i>Columna rostrata</i> (260. g. pr. Kr.)	27
4.4.1	Sporovi u datiranju natpisa <i>Columna rostrata</i>	28
4.4.2	Tekst natpisa.....	30
4.4.3	Prijevod.....	31
5	Obilježja sanskrtskog jezika prema Vesdinovoj povijesno-kritičkoj raspravi	33
5.1	Alfabet	33
5.2	Izgovor	34

5.3	Etimologija.....	35
5.4	Bogatstvo vokabulara.....	35
5.5	Legenda o podrijetlu sanskrta.....	37
5.6	Rječnik i gramatika.....	38
5.7	Filozofija brahmana preteča grčke filozofije.....	40
5.8	Klasična književnost.....	41
6	Začetci komparativne indoeuropeistike.....	43
7	Popis sankrtskih i latinskih riječi.....	44
7.1	Transliteracija.....	44
7.2	Prihvaćene podudarnosti.....	45
7.3	Posuđenice.....	48
7.4	Neprihvaćene podudarnosti.....	49
7.5	Ostali slučajevi.....	49
7.6	Vesdinovi izvori.....	50
8	Metodika nastave latinskog jezika: Podrijetlo latinskog jezika te njegova povezanost s istočnim jezicima.....	51
9	Zaključak.....	54
10	Popis literature.....	56
11	Elektronički izvori.....	58
12	Dodatak: Popis Vesdinovih izvora za djelo <i>De Latini sermonis origine et cum orientalibus linguis connexione</i>	59
13	Dodatak: Popis uspoređenih riječi.....	65

1 Uvod

Rasprava *De Latini sermonis origine et cum orientalibus linguis connexione*, autora Filipa Vesdina djelo je koje je dugo vremena bilo zaboravljeno i podcjenjivano, a zapravo se unutar samog djela nalaze zanimljiva otkrića i kritička promišljanja koja su sasvim zaslužno dovela do toga da se Filipa Vesdina smatra pionikom indologije i poredbenog jezikoslovlja. Naime, Filip Vesdin, pod redovničkim imenom Paulinus a Sancto Bartholomaeo, najviše je poznat po prvoj sanskrtskoj gramatici ikad objavljenoj u Europi te se također smatra pionikom komparativne indoeuropske lingvistike čiji je plodonosni razvoj uslijedio u 19. stoljeću.¹

U ovom će se radu analizirati Vesdinova rasprava, nastala kao plod radoznalosti i oduševljenja prema jezicima i njihovoj pretpovijesti. Rad će se pobliže baviti Vesdinovim tumačenjem podrijetla latinskog jezika, interpretacijom natpisa na italiskim jezicima, komentarom i analizom Vesdinove tablice sanskrtskih i latinskih riječi. Uz kratku crticu o Vesdinovu životu te njegovu stvaralaštvu, radu će biti dodan i popis Vesdinovih izvora te Vesdinov popis sanskrtskih i latinskih riječi s prevedenim bilješkama s latinskog na hrvatski jezik.

¹ Usp. Jauk-Pinhak, M. *Some notes on the Pioneer Indologist Filip Vesdin (Paulinus a Sancto Bartholomaeo)*. *Indologica Taurinensia* 12. (1984b: 129)

2 Vesdinov život

Ivan Filip Vesdin iznimna je ličnost druge polovice 18. stoljeća i početka 19. stoljeća. Ne ističe se samo po osobinama svog karaktera, već i po zamašnosti i tematskoj raznolikosti opusa kojem pripada i prva tiskana sanskrska gramatika. Karakterizira ga se kao pionira indologije.

Međutim, njegovim su se likom i djelom bavili ponajprije pripadnici reda bosonogih karmelićana i hrvatski istraživači budući da je Vesdin Hrvat iz Donje Austrije. Njegova postignuća i opus otišli su u povijesni zaborav: živa indološka djelatnost u engleskim, francuskim i njemačkim središtima brzo je najveći dio Vesdinova indološkog opusa prepustila arhivima.² U 19. i 20. st. izdane su tri biografije o Vesdinovu životu, no usprkos tome, njegov životni put nije dobro i podrobno rasvijetljen.³

2.1 Odrastanje

Vesdin je rođen 1748, no datum i mjesto rođenja nisu neupitno utvrđeni. Obično se kao datum rođenja navodi 25. travnja.⁴ Zanimljivo je da je to i dan njegova krštenja,⁵ dok se kao mjesto rođenja navodi Hof am Leithagebirge, hrvatski Cimov (tik do granice današnje austrijske pokrajine Burgenland/Gradišće⁶).

Međutim, smatra se da se zacijelo rodio koji dan ranije i to u mjestu Cundravi (Austrija).⁷ Na krštenju je Vesdin dobio ime Filip, ali se u starijoj literaturi javlja kao Ivan Filip.⁸ Prema Slamnigu, ime Ivan je Vesdin očito uzeo ili dobio kasnije, možda na krizmi. Budući da je u matici rođenih župnog ureda u Cimovu njegovo prezime zapisano kao Vesdin, u ovom ću se

² Matišić Z. *Radost, strah, predanost :prilozi za biografiju Ivana Filipa Vesdina Paulina a Sancto Bartholomaeo/ Joy, fear, dedication : contribution to the biography of Ivan Filip Vesdin -Paulinus a Sancto Bartholomaeo.* Zagreb: Sekcija za orijentalistiku Hrvatskoga filološkoga društva i Filozofski fakultet u Zagrebu. (2007: 9)

³ Autor prve Vesdinove biografije bio je njegov subrat, a izdao ju je E. Terza 1888. u Veneciji. Autor druge biografije *Vita, precursori ed opera del P. Paulino da S.B. (Filippo Werdin)* je Giuseppe Barone, a objavljena je u Napulju također 1888. godine. Treći je Vesdinov biograf Leopold Wetzl, a knjiga je objavljena 1936. (v. bibliografiju). (Isto, str. 10).

⁴ Isto, str. 11.

⁵ Usp. Slamnig I. *Ivan Filip Vesdin (1748.-1806.), Pionir evropske indologije i komparativne filologije.* Rad JAZU. (1991: 4)

⁶ U obiteljskoj Vesdinovoj kući ljudi i dalje govore hrvatski, a njegova slika visi na zidu. Snažno je zajedništvo Hrvata koji žive u Austriji, iako mlađe generacije uzimaju njemačka imena. U Hofu su Hrvati u kontaktu s Hrvatima u Burgenlandu te dijele s njima istu tradiciju. Crkvene knjige pokazuju da se žene međusobno i da jedni druge uzimaju za kumove. (Jauk Pinhak, 1984b: 130).

⁷ Slamnig (1991: 4)

⁸ Matišić (2007: 11)

radu koristiti tim oblikom, premda se u hrvatskim tekstovima uobičajilo pisati ga Vezdin. Zanimljiva je i činjenica da na ploči na rodnoj kući stoji naziv Weszdin, a taj se oblik prezimena nalazi kod nekih autora. Primjerice, Barone ga s uvjerenjem piše Weredin. Slamnig smatra da nije isključeno da je sam Vesdin izgovarao svoje prezime na takav način da su stranci mogli čuti “r”. Prezime “Vezden” danas se koristi u Filipovcu kraj Pakraca, u Kreštelovcu kraj Daruvara i u Daruvaru. Slamnig pouzdano navodi da se iz tog kraja narod preselio u Burgenland.⁹

Sadašnji vlasnik Vesdinove rodne kuće nosi prezime Windhager, a njegova je obitelj došla iz “Turčije”. Danas se sjevernije od Hofa u jednoj seoskoj zajednici koristi prezime “Verdenić”, dok je u Austriji rasprostranjenije prezime Westin.¹⁰

U Donjoaustrijskoj narodnoj enciklopediji iz 1836. Vesdin se smatra zavičajnikom hrvatsko-njemačkim, ali su ga mnogi smatrali Nijemcem, a poneki i Talijanom i Mađarom. Uvrštavanju među Nijemce pridonio je i sam Vesdin koji u tekstovima sebe naziva Nijemcem.¹¹

2.2 Obrazovanje

Imao je dva mlađa brata i tri mlađe sestre, a roditelji su mu bili seljaci oskudnih materijalnih mogućnosti. Po jednim izvorima, velike umne sposobnosti svoga djeteta zamijetili su roditelji, a po drugima njegovu iznimnu nadarenost uočili su mjesni učitelj i župnik.¹² Vesdin je potom krenuo u njemačku mjesnu osnovnu školu te su učitelj i župnik s mukom nagovorili roditelje, koji su mu kao prvorodenu sinu već bili namijenili mjesto u vođenju gospodarstva, da mu dopuste daljnje školovanje u isusovačkim institucijama.¹³

Najprije je to bilo u Kisegu (Koszeg, Guns), a zatim u Šopronju (Sopron, Oedenburg) gdje je završio gramatiku i humaniora, a potom je u isusovačkoj akademiji u Gyoru (Janok, Đur, Raab) završio logiku i metafiziku. Dakako, Vesdinovo školovanje nije mnogo stajalo njegove roditelje budući da je kao odličan đak svoje uzdržavanje mogao sam podmirivati davanjem poduke i pisarskim uslugama.¹⁴

⁹ Slamnig (1991: 4)

¹⁰ Isto, str. 5.

¹¹ Matišić (2007: 12)

¹² Slamnig (1991: 5)

¹³ Matišić (2007: 12) Citirano prema Wetzl (1936: 2).

¹⁴ Isto, str. 12.

Slamnig prema Matišić piše o podijeljenim mišljenjima u obitelji o pozivu koji je Vesdin trebao izabrati; otac ga je vidio u činovničkoj ulozi, dva ujaka, po zanimanju časnici, nagovarali su ga na vojnu službu, no stric, župnik i majka bili su za svećenički poziv.¹⁵ Vesdin se odlučio za duhovno zvanje i 1768. ulazi u novicijat samostana bosonogih karmelićana u Linzu¹⁶ te uzima redovničko ime Paulinus a Sancto Bartholomaeo. U to se vrijeme zapadna Europa u skladu s prosvjetiteljstvom toga vremena počela sve više zanimati za Istok, tj. za Indiju i Kinu.¹⁷ “Prosvjetiteljski je duh s divljenjem gledao na Kinu kao na zemlju visoke političke filozofije ostvarene u državničkoj tradiciji konfucijanizma. Sve do pred kraj stoljeća vladao je pravi kult Kine.”¹⁸ Među prvacima ondašnjeg prosvjetiteljstva, Montesquieu je bio dosta skloniji Kini, dok je Voltaire isticao Indiju kao zemlju stare učenosti (učenje o selidbi duša, duhovnosti i sl.).¹⁹

Nakon godine dana novicijata, polaže monaške zavjete 21. kolovoza 1769. i potom odlazi na studij filozofije i teologije u Prag. Na zadnjoj godini studija teologije, na njegov ga zahtjev šalju 1773. u Rim, kamo je u misijski seminar sv. Pankracija stigao na Badnji dan te godine.

2.3 Malabarska misija

Slamnig 1991. navodi kako je Dekretom kongregacije *De propaganda fide*, koji mu je priopćen u travnju 1774, poslan na deset godina u malabarsku misiju.²⁰ Prema Sekuliću, Vesdinov put treba gledati kao osobnu želju za proširivanjem vlastitih horizonata, upoznavanjem druge kulture i običaja.²¹ “Uz vjerovjesničku gorljivost, ponio je sa sobom silnu znatiželju da upozna i prepozna slojevitost indijskih vjerskih raspoloženja i učenja koje je trebalo dobro i jasno razlikovati od pučkih običaja (često praznovjernih).”²²

¹⁵ Isto.

¹⁶ Samostan bosonogih karmelićana u Linzu spomenut je 1349. u sklopu gornjonjemčke redodržave (Die oberdeutsche Provinz) u koju je bilo uključeno područje Austrije i Ugarske. “Bosonogi karmelićani žive strog samozatajni redovnički život (post, dvosatno dnevno razmatranje, duboka šutnja i sl.). (Usp. Sekulić, A. Razmišljanja Ivana Filipa Vezdina. Prilozi za istraživanje hrvatske filozofske baštine, 49-50. 1999: 191-192).

¹⁷ Isto, 194. str.

¹⁸ Isto, str. 194-195. Citirano prema: Jauk-Pinhak, časopis *Most*, br. 4/1990 (u cjelini posvećen Radoslavu Katičiću u povodu 60. obljetnice života), objelodanjeni su članci Irene Kolbas, Zdravke Matišić, Milke Jauk-Pinhak i dr. o I.F. Vesdinu. str. 247.

¹⁹ Isto, str. 195. Citirano prema: Voltaire: *Ouvres Completes (...)* *Essai sur le moeurs*, I. Paris, 1817.

²⁰ Slamnig (1991: 5)

²¹ Sekulić (1999: 195). (Citirano prema: Windisch E., *Geschichte der Sanskrit-Philologie und indischen Altertumskunde*, I. Strassburg, 1917, 1-12.)

²² Sekulić (1999: 195)

U svibnju iste godine daje misionarski zavjet, a tog mjeseca odlazi iz Rima u Lisabon, a odande poslije trinaest mjeseci u Port Orient u Francuskoj.²³ Otkako je Vesdin saznao da je poslan u Indiju pa do ukrcavanja na brod, pisao je dnevnik. Rukopis dnevnika koji je Vesdin vodio od 17. travnja 1774. do 18. siječnja 1776. čuva se u knjižnici *Biblioteca nazionale Vittorio Emanuele* u Rimu i nije bio objavljivan do 2007. kad ga je na hrvatskom i engleskom jeziku objavila Zdravka Matišić. Pisan je na njemačkom jeziku, goticom; latinske, talijanske, engleske, portugalske i druge nenjemačke riječi i rečenice pisane su latinicom.²⁴

Dnevnik je započeo pisati s velikim ushićenjem kad je saznao da je imenovan za misijski rad na malabarskoj obali. Bio je uvjeren da će dosta toga zapisati što će mu kasnije koristiti pri pisanju pisama i opisu putovanja. U dnevnik bilježi sve što mu se čini važnim, novim ili pak zanimljivim.²⁵

Nadalje, postavlja se pitanje kome se Vesdin obraća. Smatra se da je moguće da se obraća suredovniku sličnih nagnuća, nekome od svojih učitelja ili pak nekadašnjem isusovcu i prijatelju Franzu Carlu Alteru. “Veselite se! Idem u misiju i tako ćete Vi moći dobiti opis putovanja.” (17. travnja 1774.)²⁶

2.4 Vesdinova osobnost

Prema Matišić 2007 mogu se kroz dnevnik dobro nazrijeti Vesdinove osobine koje će ga pratiti i kroz daljnji život. U prvom redu, snažna znatiželja gonila ga je prema novim znanjima, želja da s drugima podijeli svoja iskustva, blaga narav, poletnost, zanos. “U dnevniku se smjenjuje Vesdinovo oduševljenje za novo, drugačije sa zabrinutošću kako doseći cilj. Odiše humorom i dobrom voljom, no ponegdje se dadne naslutiti i narav prznice koja će osobito doći do izražaja mnogo kasnije u njegovoj zreloj dobi pri izricanju neslaganja s drugim istraživačima.” Zanimljivo je da se Vesdin kardinala Castellija dojmio kao čovjek tužna i tmurna lika. A sam Vesdin to prihvaća kao svoju prirodnu i urođenu osobinu.

²³ Slamnig (1991: 5)

²⁴ Matišić (2007: 20)

²⁵ Isto, str. 24.

²⁶ Matišić (2007:27). Citirano prema: Wetzl (1936.)

2.5 Ljubav prema jezicima

Brodom kojim je plovio od Genove do Lisabona upravljao je kapetan Englez te je Vesdin bio posebice ushićen što može učiti engleski i pokušavao je zapisati kako se jezici brže savladavaju, kakvi su odnosi među europskim jezicima i svoj posebni odnos prema njima. “Što više napredujem u engleskom, to više spoznajem da je on potomak, ili barem brat njemačkom. Samo sve je to lako naučiti i izgovarati onomu tko je znalac različitih jezika. Jedan je jezik put k drugome. Latinski otvara put do talijanskoga, talijanski do francuskoga, francuski do portugalskog.”²⁷

Vesdin je od rane mladosti govorio njemački, hrvatski, mađarski i latinski te je kasnije još naučio talijanski, španjolski, portugalski, engleski i francuski, a u Rimu je učio hebrejski i otpočeo s učenjem indijskih jezika.²⁸ Latinski mu je bio temeljni jezik visoke naobrazbe te najvećeg dijela kasnijega znanstvenog rada. Talijanski mu je bio najdraži jezik, odlično ga je savladao, o čemu svjedoči i to što je svoju knjigu *Viaggio alle Indie Orientali*, svojedobno najčitaniju, napisao upravo na talijanskom.²⁹

2.6 Zapljena knjiga

Vesdinov prvotni plan da će iz Lisabona otploviti za Indiju, nije nažalost prošao onako kako je očekivao. Zaplijenili su mu malabarske knjige i portugalske knjižice za pouku djece. U svom je dnevniku zapisao neka moguća obrazloženja za takav čin. “Jedni kažu da između rimskoga i ovdašnjeg dvora vlada nerazumijevanje i nesloga. Drugi govore kako se boje da se u malabarskim knjigama ne krije isusovački nauk koji bi se potom mogao proširiti u Indiji. A neki opet kažu da markiz Pombal, iz mržnje prema isusovcima³⁰ i svim indijskim misijama, hoće ukinuti putovnicu, prijevoz i povezanost s Indijom, to da se ide u Indiju i da se prevoze knjige.”³¹ U siječnju 1775. Vesdinu portugalske vlasti nisu htjele izdati dozvolu da isplovi za Indiju, čak su mu oduzeli i isprave o imenovanju.³² Naposljetku je otplovio u Indiju na francuskom brodu iz Port Oriensa 18. siječnja 1776. te završava svoj dnevnik.³³

²⁷ Isto, str. 115.

²⁸ Matišić (2007: 13). Citirano prema: Wetzl (1936: 4-5).

²⁹ Matišić (2007: 13).

³⁰ Isusovački je red 1773. zabranio papa Klement XIV. (Isto, str.158.)

³¹ Isto.

³² Isto, str. 159.

³³ Isto, str. 163.

2.7 Dolazak u Indiju

Vesdin stiže u Pondichery 25.07. 1776. te njegovo slavno djelo *Viaggio alle Indie* počinje opisom dolaska: “Ljupka Naneta (L'aimable Nannette), francuski brod pod komandom gospodina Berteauda, doplovio je na sidrište kod Puduceriya 25. srpnja 1776. Mučno putovanje morem šest mjeseci i šest dana nespokojilo je naša srca, a naše želje vezivalo uz zemlju.”³⁴ Vesdin piše u *Putovanju* da su ga već tada mnogi zapitkivali o sanskrtskim knjigama, ali da im još ništa nije znao odgovoriti pa je odlučio da će naučiti taj jezik. Posjetio je Virapatnam, zatim Kovalan te potom odlazi u Madras gdje posjećuje “sedam pagoda”, poznati hinduistički hramski kompleks Mahabalipuram.

Iz Pondicheryja portugalskim brodom “Nossa Señhora de Luz” kreće na konačno odredište. U Malabar (današnju Kerala) stiže u studenom 1776. godine.³⁵ Prema Jauk-Pinhak, uskoro po dolasku, Vesdin je bio imenovan vikarom, a kasnije rektorom Verapolitanskog seminara u Kerali.³⁶ Uspio je stupiti u dobre veze s kraljevima Travancorea, koji su proširili svoju vlast i na kočinski kraj. 1780. Rama Varma postaje kraljem. Vesdin je prema Slamnigu, ostavio dobar dojam na Ramu Varmu, jer je već dobro znao malajalamski. Za kralja je sastavio gramatiku englesko-portugalsku s tumačenjem na malajalamskom.³⁷

P. J. Thomas³⁸ piše da je otac Paulinus bio sjajan pandit i najvažniji od svih Europljana koji su došli u Kerala. Iako je Hanxleden znao malajalamski i dobro je poznao sanskrt, nije napisao nijedno samostalno djelo na europskom jeziku pa nije postao poznat na zapadu kao Vesdin.

2.8 Povratak u Rim

U ožujku 1789. Paulin je pozvan u Rim da podnese izvještaj o Misiji. Putuje francuskim brodom, a putne troškove mu podmiruje francuski kralj Luj XVI. U Francuskoj je revolucija. Vesdin se htio vratiti u Indiju, ali nije bilo izvedivo. Početkom 1790. stiže u Rim.³⁹ Iste je godine imenovan profesorom orijentalnih jezika u Misionarskom seminaru. Godine 1791. u

³⁴ Slamnig (1991: 5)

³⁵ Isto, str. 6.

³⁶ Jauk Pinhak (1984b: 130)

³⁷ Slamnig (1991: 6)

³⁸ Usp. prema P. J. Thomas, Malayalahityavum Kristyanikelum, I, str.109-116. (The Cristians and Malayam Literature). (Jauk Pinhak, 1984: 130)

³⁹ Slamnig (1991: 7)

članstvo ga prima *Academia Volscorum Veliternae*. Godine 1798. Francuzi ulaze u Rim. Ne slaže se s njihovom upravom, za inat se naziva “noncittadino”. Napušta Rim i odlazi u Beč. Vraća se 1799. godine u Italiju, a do sredine 1800. nalazi se u Veneciji i Padovi. U Padovi je imenovan bibliotekarom javne biblioteke, a u siječnju 1800. imenovan je za člana Carske i kraljevske padovanske akademije. Također ga je papa Pio VII imenovao za savjetnika Kongregacije Indeksa.

U lipnju 1800. vraća se u Rim. Tamo obnavlja Misijski seminar Sv. Pankracija kojeg su opustošili Francuzi. Ubrzo postaje pročelnikom tog seminara, a u ožujku 1803. imenovan je prefektom nauka u *Collegium urbanum de propaganda fide* i dopisnog člana Naučnog instituta u Parizu.

Umire u Rimu, od upale pluća, u samostanu Maria della Scala, 7. siječnja 1806.

Njegov portret izložen je među najslavnijim misionarima u palači Propagande. Carski austrijski institut postavio mu je na roditeljsku kuću komemorativni natpis s citatom dr. Krzischa, profesora Carskog kolegija u Beču.⁴⁰ *Vir per orbem terrarum celebratus, hujus oppiduli nec non Austriae totius decus et gloria.*⁴¹

2.9 Djela

Vesdinov ukupan opus proteže se na dvadeset i jedno tiskano djelo i trideset devet neobjavljenih.⁴² Njegova su najpoznatija djela *Sidharubam*, prva gramatika sanskrta u Europi i *Systema Brahmanicum*, obje objavljene 1791. godine. Sanskrtske riječi u Vesdinovoj sanskrtskoj gramatici otisnute su južnoindijskim pismom grantha koje je bilo slabo poznato. Gramatici prethodi rasprava o sanskrtu. Godine 1804. izdaje prošireni udžbenik sanskrta *Vyacarana*. U djelu *Systema Brahmanicum* koje se smatra Vesdinovim najznačajnijim djelom, rekonstruira i tumači vjersko i građansko ustrojstvo u brahmanskoj Indiji. Djelu prilaže i popis rukopisnih djela kojima se služio, među kojima je bio rječnik sanskrta (Amarakoša). Najveću mu je popularnost osiguralo djelo *Viaggio alle Indie orientali* (Rim, 1796.)

⁴⁰ Isto, str. 8.

⁴¹ *Učenjak slavljén u svijetu, na čast i slavu ovog gradića i cijele Austrije.* (Prijevod: D.H.)

⁴² Sekulić (1999: 199-203)

Među brojnim raspravama, objavio je i dvije poredbeno-filološke studije, potaknut ranom Sajnovicsevom raspravom o istovjetnosti mađarskog i laponskog jezika, a to su *De antiquitate et affinitate linguae zendicae, samcrdamicae et germanicae*, izdana u Padovi 1799. godine,⁴³ a druga je Vesdinova rasprava *De Latini sermonis origine et cum orientalibus linguis connexione*, tiskana u Rimu 1802. godine.

Također je u obliku knjige izdao izbor malabarskih poslovice *Centum adagia malabarica*, u originalu i u latinskom prijevodu. Pripremio je rukopis *Bibliotheca indica* gdje govori o staroj indijskoj književnosti.⁴⁴ Napisao je i pjesmu o Sv. Tereziji Avilskoj, *Vita S. M. Theresiae a Jesu, versibus samcrdamico-malabaricis composita a patre Paulino, 1783.*⁴⁵ Također je autor pjesme o šest božanskih atributa, *De sex divinis attributis carmen contra polytheistas Indos.*⁴⁶

Za crkvenu je povijest napisao značajno djelo *India Orientalis Christiana* (Rim, 1794)⁴⁷ te je autor biografije kardinala Stefana Borgie : *Vitae Synopsis Stephani Borgiae S. R. E. Cardinalis, et S. Congregationis de Propaganda Fide Praefecti*, (Rim, Fulgoni, 1805.).⁴⁸

⁴³ Slamnig (1991: 9)

⁴⁴ Isto, str. 10.

⁴⁵ Sveta Terezija Avilska reformatorica je karmelićanskog reda. (Isto, str. 11.)

⁴⁶ (Isto.) Citirano prema: Thomas P. J.: "Bio je učen, ali nije bio pjesnik. Smatra se da je te stihove napisao za Ramu Varmu. I u poemi o Sv. Tereziji ima besmislenih riječi : kao pjesnik nije uspio. Čini se da je smatrao da je dovoljno natrpati što više sanskrtskih riječi da se postigne kvalitet. Ipak pjesme mu nisu potpuno bezvrijedne."

⁴⁷ Sekulić (1999: 199)

⁴⁸ Isto, str. 200.

3 O samoj raspravi

U usporedbi s raspravom *De antiquitate et affinitate linguae zendicae, samcrdamicae, et germanicae*,⁴⁹ tekst rasprave *De Latini sermonis origine et cum linguis orientalibus connexione*⁵⁰ nije podijeljen na poglavlja. Uvodna rasprava s predgovorom sadrži 8 stranica, dok cijelo djelo sadrži 24 stranice. Veći dio rasprave (str. 15-22) sadrži 260 parova sanskrtskih (i malajalamskih) te latinskih riječi (kao i nekih grčkih, njemačkih i talijanskih riječi) za koje je Vesdin vjerovao da su srodne.⁵¹

3.1 Uvodni dio

Vesdin prije samog predgovora donosi dio iz Senekine *Consolatio ad Helviam*, 7. poglavlje, koji slavi začetnika Eneju te kasnije Rim kao već moćnu silu koja je postupno osvajala svijet.

Potom se obraća članovima volšćanske akademije u Velletriju i općem akademskom vijeću: "*Lectissimis viris Academiae Volscorum Veliternae sociis ac Universo academico coetui*" (str. 3). Navodi dva razloga spominjanja vijeća uz svoje ime na samoj naslovnoj stranici. Prvi je dakako zahvalnost i obilježavanje desete obljetnice članstva u općem akademskom vijeću, a drugi je učenost članova vijeća u starim jezicima, te pronalasci mnogih natpisa i spomenika na svim stranama svijeta: od Italije, Grčke, Kartage, Egipta pa sve do Arabije, Meksika i Indije. Začetnik i mecena u otkrivanju drevnih spomenika jest kardinal Stefano Borgia koji je spomenike iz čitavog svijeta sabrao u muzej u Velletriju (str. 3-4).

Vesdin potom nabroja znamenite istraživače i znanstvenike koji su otkrili kufijske arapske novčiće, ulomke svetih koptskih spisa, egipatske okamine itd. (str. 5). Spominje također Amaducija, Bacchettija, Martinija, Heerena, Pavlovića Lučića, koji su posvetili znamenitu stvaralačku ostavštinu spomenutom vijeću (str. 6). Vesdin potom i dalje nastavlja s panegirikom te napominje kako Vijeće među svoje članove pušta samo najkvalitetnije ljude:

⁴⁹ *De antiquitate et affinitate linguae zendicae, samcrdamicae et germanicae dissertatio*, auctore F. Paulino a S. Bartholomaeo, Carmelita discalceato...Anno MDCCXCVIII. Avestički se po prvi puta uvodi pod imenom *zend*, a prema kratkom rječniku autora Anquetila Duperrona u svom francuskom prijevodu Aveste pod naslovom *Zend-Avesta, Ouvrage de Zoroaster*, I, II; III, Paris 1771. (Jauk-Pinhak M. 1984a. Filip Vezdin, *De Latini sermonis origine*. *Živa antika*, 34 (1/2): 134.).

⁵⁰ *De Latini sermonis origine et cum orientalibus connexione disseratio*, F. Paulini a Sancto Bartholomaeo, carmelitae discalceati, S. Congregationis ab Indice Consultoris, Missionum Orientalium Syndici, Academiae Volscorum Veliternae, Regiae Neapolitanae, et Caesareo - Regiae Patavinae Socii, Roma M. DCCCII. Apud Antonium Fulgonium ; Superiorum permissu.

⁵¹ Usp. Andrijanić I. A list of Sanskrit and Latin Cognates in Vesdin's Treatise *De Latini Sermonis Origine*. *The Journal of Indo-European Studies*. Volume 45, Numbers 3&4:2017: 200.

“*Vos non admittis in vestrum sodalitiū homines nauci, sed summa ingenia, et probatae eruditionis viros...*” Ističe kako je Veliterna volšćanska akademija zaštićena od ljage koju znameniti učenjak Ludovicus Antonius Muratorius pripisuje mnogim talijanskim akademijama čiji članovi nisu ništa novoga spoznali, već se laćali tućnjava, krali, recitirali stihove (str. 7).⁵² Na samom kraju, Vesdin savjetuje članovima volšćanske akademije da i dalje kao i do sada ustraju u svojem predanom radu (str. 8).

3.2 Povijest starih naroda Lacija

Vesdin na početku rasprave naglašava kako je prije dolaska na temu latinskog jezika, prijeko potrebno opisati prve kolonije starog Lacija. Rasprava započinje (str. 1) navodima klasićnih autora o starom Laciju. Zatim prenosi tumaćenja i etimologije toponima Latium:⁵³ “*Dakako jer bi se tamo sakrio Saturn, ili jer se skriva između Apeninskih obronaka.*” (prijevod D.H.).⁵⁴ Međutim, Marko Varon zaključuje da je Lacij prozvan po kralju Latinu. Prema Pliniju, u Laciju su živjela pedeset i tri naroda, “*qui sine vestigiis interierunt.*”⁵⁵ Lacij se prostirao od Tibera pa sve do Circeja. Često su se mijenjale kolonije, bilo je tu raznih naroda: Aborigeni, Pelazgi, Arkađani, Sikulci, Aurunci, Rutuli, i s one strane Circeja Volšćani, Osci, Auzonci, odakle je samo ime Lacija došlo do rijeke Lire.⁵⁶ Seneka spominje Antenora, osnivaća Patavija (današnje Padove) te Evandra koji dovodi kraljevstvo Arkađana na obalu Tibera.⁵⁷

Vesdin prenosi tumaćenje Dionizija Halikarnašanina prema kojem su starosjedioci s Aborigenima po kralju mjesta (Latin) nazvani Latini.⁵⁸ Aborigeni su nadjaćavali Latine te su ih nastanjivanjem u Laciju proganjali. Sjedište Aborigena bijaše grad Laurent. Međutim, Grci smatraju da je do propasti Troje došlo 1100 g. pr. Kr. Nedugo zatim, prema Dioniziju Halikarnaškom, nakon pada Troje, izbjeglica Eneja dolazi u Italiju gdje Latini s Rutulima vode rat (str. 2).

⁵² Vesdin (1802: 7). (Citirano prema: Muratori, *Riflessioni sopra il buon gusto nelle Scienze, e nelle Arti*. Venezia 1744. pag 1-3.)

⁵³ Vesdin (1802: 1). Citirano prema: Hornius, Arca Noe, pag. 350. edit. Lips. 1674., Ludovicus Vives ad lib. XVIII., cap. 18., S. Augustinus, *De civitate Dei*.

⁵⁴ “*Nempe quod ibi Saturnus latuerit, vel quod inter juga Appenini lateat.*”

⁵⁵ *Koji su išćeznuli bez tragova.* (Prijevod: D.H.)

⁵⁶ Vesdin (1802: 1). Citirano prema : Plinius, lib. 3., cap. 5.

⁵⁷ Isto. Citirano prema: Seneca, *de Consolatio ad Helviam*, cap. 7.

⁵⁸ Isto. str. 2. Citirano prema : Dionisius Halicarnacus, lib. 1.

Vesdin izvodi objašnjenje od Gerharda Johanna Vosa (1577-1649)⁵⁹ koji je povezo grčke i rimske pretke s Javanom, Jafetovim sinom: “*Javan, tum Graecorum, tum Latinorum fuit parens.*” Phillip Kluwer (1580-1623) također poriče da su Rimljani potekli od Eneje. On u djelu *Italia Antiqua* smatra da Eneja nikad nije došao u Italiju, nego da su Rim osnovali Pelazgi Arkadani koje je kralj Evander doveo u Italiju. (str. 2-3). Također su se Brahmani prisjetili Javana kao osnivača Grka tako da je na sanskrtu *Javanabhàśa* grčki jezik, *Jauna* ili *Javan* Grk, *Javanasthan* Grčka. Knjiga postanka raspravlja o Javanu, Jafetovu sinu i Noinu unuku, kojeg Vesdin vidi kao pretka Grka, Rimljana i Indijaca: “*Od njih su se razgranali narodi po otocima. To su Jafetovi sinovi prema svojim zemljama - svaki s vlastitim jezikom - prema svojim plemenima i narodima.*”⁶⁰ Prema Jauk Pinhak, biblijska je predaja bila temelj svih pokušaja jezične klasifikacije od Srednjeg vijeka do 19. stoljeća.⁶¹ Hornije u *Arca Noe* piše kako je *Kitim*, četvrti Javanov sin utemeljio italske narode ili Latine te po njemu zemlja dobiva ime Kitim. Kitim znači isto što i Lacij (latendo-skrivajući se).⁶²

Vesdin zaključuje kako su Grci ili Javani Pelasgi sa starim stanovnicima Lacija (Aborigenima) narodi jednog te istog podrijetla i porodice. U prilog toj teoriji, ističe veliku prisutnost grecizama u latinskom jeziku. Citira i Priscijana koji izlaže kako su Latini veoma cijenili grčku naobrazbu. Vos je 1642. g. izdao *Etimologij latinskog jezika* (*Etimologicum linguae latinae*) u kojem je skupio vokabular latinskih riječi grčkog korijena (str.4). Vesdin smatra da su Aborigeni s Grcima sišli s partskih planina (današnjeg Turkmenistana) u prvoj seobi naroda, i okupljajući se na obalama Kaspijskog mora, sišli u Anatoliju gdje je bila osnovana Troja, i gdje je susjedna Grčka prihvatila naseljenike. U tom nastalom komešanju naroda nije se baš moglo dogoditi da Grci i Latini sa sobom nisu donosili nikakve strane riječi, bilo perzijske, bilo indijske, osobito kad su stanovnici Pelasga sa starim stanovnicima Lacija razgovarali na stranom jeziku.⁶³ Vesdin prenosi i Herodotovu tvrdnju⁶⁴ da su se Pelasgi isticali među grčkim narodima te su mnogo lutali: “*Hae duae gentes, antiquitus praecellere judicabantur, una videlicet Pelasgica, altera vero Hellenica: quarum ista quidem numquam alio demigravit, illa vero valde multumque sit vagata.*” (str. 5).

⁵⁹ Isto. Citirano prema: Gerhard Johann Vos. I. Idol. 18. Prvi je skupio latinske riječi grčkog podrijetla, *Etimologicum linguae latinae*, Amsterdam, 1642.

⁶⁰ Vesdin (1802. :3). Citirano prema: Postanak, 10, 5.

⁶¹ Jauk-Pinhak (1984a: 135). Citirano prema: R. H. Robins, *The History of Language Classification*, Current Trends in Linguistics, ed. By T. A. Sebeok, 11, 1973, str. 3-41.

⁶² Vesdin (1802: 3). Citirano prema: Num. XXIV. 24., Daniel XI. 30., Ezechiel. XXVII.

⁶³ Isto, str. 5. Citirano prema Herodotus.

⁶⁴ Isto. Citirano prema: Herodotus lib I. Num. 9. et 10. edit. Francof.

3.3 Stari jezici Lacija

Vesdin dalje navodi kako su mnoge pelaške riječi zabilježene na Iguvinskim pločama (Tabulae Iguvinae)⁶⁵ koje su bile teško čitljive: “*in quibus multi viri eruditi oleum et operam perdunt*”. *Tabulae Iguvinae* napisane su na umbrijskom jeziku koji pripada oskičko-umbrijskoj grupi italskih jezika. Nadalje, italski jezik sličan umbrijskom jest oskički. Passerius je uspoređivao oskičke riječi s latinskima u djelu *Specimen singulare linguae oscae* (Osobiti primjer oskičkog govora) gdje je prikazan oskički natpis, oskički alfabet te je prikazano srodstvo oskičkog jezika s latinskim (str. 6).

Vesdin naime govori kako je manja srodnost volščanskog jezika s latinskim. Ističe kako je to slabo posvjedočen stari italski jezik na kojem su bila poznata samo dva kratka natpisa. Prvi je tzv. *Tabula Herculaneensis* koja je bila dvojezična (volščanski i latinski) te je sadržavala tekst zakletve novih državnih činovnika, a drugi je natpis mjedena pločica iz Velletrijske (Tabula Veliterna). *Tabula Herculaneensis* otkrivena u Oppido Lucano došla je u Herkulanski muzej, te je otkupljena za 40 zlatnika od sicilijanskog kralja, pokrovitelja umjetnosti i književnosti (str. 6-7).⁶⁶

Međutim, u Vesdinovo je vrijeme, budući da je znanstvena disciplina filologije bila još u začetku, došlo do krivih interpretacija. Naime, tzv. *Tabula Herculaneensis* zapravo je poznati oskički spomenik *Tabula Bantina*. Veliki komad spomenika otkriven je 1790. među pogrebnim predmetima u antičkom grobu na brdu Montrone blizu Oppido Lucano. Taj prvi pronalazak sačuvan je u Napuljskom arheološkom muzeju (nekadašnji Herkulanski muzej).⁶⁷ Budući da je većina riječi s natpisa novootkrivene ploče odgovarala volščanskim riječima pločice iz Velletrijske, logičan zaključak tadašnjih stručnjaka jest bio da su oba natpisa dijalekti volščanskog jezika: “...*aliqua heic vocabula descripsimus laminae Volscae Veliternae, cuius exemplum aeri incisum exhibemus, et fragmenti Herculaneensis invicem collata, ut variae Volscae linguae dialecti cognatio, magis perspecta reddatur*” (str. 8). Diskutabilno je je li Vesdin možda pogrešno interpretirao da je Oppido Lucano bio na mjestu nekadašnjeg Herkulaneja. Drugi manji dio čuvenog oskičkog spomenika pronađen je na istom mjestu

⁶⁵ Isto. Citirano prema: Plinius lib. 3. cap. 5.

⁶⁶ Isto, str. 6-7. Citirano prema: *Dissertatio Isagogicae ad Voluminum Explanationem pars I.*, tiskano u Napuljskom kraljevstvu, 1797. str. 38 u bilješkama

⁶⁷ <http://www.sanniti.info/smbantin.html>

1967. god. i pohranjen je u Venosijskom arheološkom muzeju. Otkriveno je da je na ploči zakon antičkog grada Bantije, odakle i ime *Tabula Bantina*.⁶⁸

Rimljani su rano pod vlast stavili Oske i Volščane, a s njima čitav jezik obaju naroda. Ulomak koji prema Vesdinu donosi Fest o Volščanima i Oscima iz *Kvinta*, djela komičkog pjesnika Titinija, glasi ovako: “*Osce et Volsce fabulantur; nam Latine nesciunt*” (str. 7).⁶⁹ Strabon kaže da je, kad je izumro oskički narod, govor ipak ostao među Rimljanima tako da se jamačno neke pjesme i mimovi izvode na pozornici.⁷⁰ Vesdin je usporedio riječi u oba natpisa i zaključio da se podrijetlo latinskog jezika ne može dozvati od volščanskog i oskičkog jezika: “*...ex hactenus cognitis nihil statui possit, quod originem latini sermonis a Volscis et Oscis repetendam esse suadeat*” (str. 8). Prema modernoj lingvističkoj interpretaciji, latinski je srodan volščanskom i oskičkom jeziku budući da pripadaju skupini italskih jezika unutar indoeuropske jezične porodice. Vesdin je vrlo vjerojatno naslućivao kako mora postojati jezik od kojeg latinski jezik vuče dalje porijeklo te ga je njegova intuicija i znatiželja dovela do istočnih jezika.

3.4 Povezanost istočnih jezika s latinskim jezikom

Vesdin se okreće indijskim i iranskim jezicima: “*...juvat longius provehi, et amoenas Orientis plagas perlustrare.*” (str. 9). Ističe kako su na istoku dva stara jezika koja su srodnija latinskom jeziku nego oskički i volščanski. Prvi je sanskrt, stari istočni jezik Indije, izumro prije više od dvije tisuće godina i koriste ga samo brahmanski svećenici u liturgiji. Vesdin je izdao gramatiku, ovog vrlo teškog jezika kako sam smatra, 1790. god. (*Sidharubam*, ili *Grammatica Samscrdamica*). Vesdin ističe kako se stari jezik Perzijanaca naziva zendski. Budući da je zend naziv za stare srednjoiranske komentare avestičkih tekstova, riječ je bila upravo o avestičkom jeziku. Anquetil du Perron prvi je izdao malen rječnik ovog jezika u *Zend-Avesti*. Sam Vesdin skupio je avestičke riječi iz Du Perronove knjige i usporedio ih sa sanskrtskima u djelu *Dissertatio de antiquitate et affinitate linguae Zendicae et Samscrdamicae*. Vesdin nadalje naglašava kako oba jezika, ali ponajviše sanskrt, u više svojih riječi tako sretno i točno suzvuče latinskim riječima, i k tome slično mijenjaju glagole da jedva bolje jaje jajetu pristaje.⁷¹

⁶⁸ Isto.

⁶⁹ *Govore oskički i volščanski jer ne znaju latinski.* (Prijevod D. H.)

⁷⁰ Usp. Vesdin (1802: 7-8). Citirano prema: Strabon lib. V. pag. 160. edit. Lips.

⁷¹ Jauk Pinhak :1984a: 136

Vesdin predstavlja razloge zašto ove sličnosti ne mogu biti rezultat uzajamnog utjecaja (10.-12. str.). Ističe kako je vrijedno divljenja to što te srodne riječi nisu nazivi novaca, ni štita, ni koplja, već nazivi osnovnih društvenih funkcija, nazivi životinja i zajedničkih potrepština koje se rađaju s društvom, rastu i razvijaju se. Potom zaključuje da su stari Latini i Indijci bili ljudi istog naroda koji je govorio neku vrstu prvotnog sirovog sanskrta (str. 10). Prema Vesdinu, Kleuker ističe kako su grčki, latinski i njemački jezik jednog vrlo starog podrijetla. Usporedio je međusobno sanskrtske zamjenice s grčkim, latinskim i njemačkim te je uvidio srodnost. Budući da Pfeifer, Valtonije i drugi veoma slavni učenjaci s pravom i zasluženno tvrde da su Germani potekli od starih Perzijanaca jer je najviše perzijskih riječi u germanskom jeziku, Vesdin stoga postavlja retoričko pitanje da tko bi stoga negirao podrijetlo Latina od Perzijanaca i Indijaca, dok se saznaje za tolike perzijske i indijske riječi uglavljene u latinskom jeziku. Jasno je da se ne radi o povijesnim dodirima, jer nikada, kaže Vesdin, Rimljani nisu svojoj vlasti podvrgli ni Perziju ni Indiju. Istočni je limes bio rijeka Eufkrat. Niti je bilo rimskih kolonija u Indiji niti indijskih u Laciju. (str. 11). Veze su dublje i prvobitnije, rodbinske, a potječu od jedne prvobitne porodice : “*ab uno primaevo loco, et ab una primordiali familia.*” (str. 12)

Nadalje, raspravlja o povijesnim promjenama u latinskom jeziku (str. 12). Vesdin tu zaključuje da su stari latinski oblici sačuvani na natpisima bliži drugim jezicima. Potkrijepljuje tu tvrdnju primjerima pravnog teksta pripisivanog Numi Pompiliju i natpis na stupu (*Columna rostrata*) (str. 13-14). Prema Jauk-Pinhak,⁷² Vesdin upozorava kako latinski autori, na primjer Fest i Varon, spominju da su u njihovo vrijeme Rimljani slabo mogli razumjeti tekstove kao što su Numini zakoni, molitve arvalske braće, himne svećenika Salijaca i poznati natpis na rostralnom stupu. Matasović napominje kako su komentari klasičnih pisaca o izgovoru, oblicima, arhaičnim riječima te mnogi drugi podaci važni za povijesnu lingvistiku, no treba ih oprezno prosuđivati: “*Mišljenja antičkih autora o jeziku često više odražavaju pedanteriju profesionalnih izmišljača pravila negoli jezične činjenice; uostalom, i s mišljenjima suvremenih lingvista stvari slično stoje.*”⁷³ Vesdin dalje navodi kako se dvoglas *ae* na rimskim natpisima piše *ai*, te taj način pisanja bolje povezuje latinski s drugim jezicima. Na primjer, riječ *caesar* (za *caesar*) u istom obliku i značenju nalazi u

⁷² Isto.

⁷³ Matasović (1997: 37-38)

njemačkom (*Keyser*) i u perzijskom jeziku (*cheiser*).⁷⁴ Vesdin ističe kako bi se o ovome trebalo posavjetovati u starom rimskom pravopisu i izgovoru kod Galtzija, Fabrettija, Boldettija, u Cellarijevom latinskom pravopisu tiskanom 1763. g. u Padovi, ali ponajprije četvrtom raspravom Alexija Aurelija Pellicija *De lapidaria et Siglis Veterum* sv. III. p. I. u knjizi *De Christianae Ecclesiae Politia* iz 1782. g.

Zatim slijede dvije liste podudarnih riječi sanskrtu, uz izuzetak nekih malajalamskih riječi, i latinskom jeziku (str. 15-22). Jauk-Pinhak ostavlja svoj komentar glede popisa riječi: “...njegove liste ostavljaju dojam nesredene, ali genijalne improvizacije, i kao da se, svjestan novosti i divote svojega otkrića i oduševljen njime, nije dosjetio da svoj najvredniji dokazni materijal uredi po nekakvu sistemu, nego ga je ostavio nabačena.”⁷⁵ Prema Andrijaniću, Vesdin je bio uspješan u identificiranju 200 podudarnih parova riječi od sveukupno 260 parova.⁷⁶

3.5 Zaključak

Vesdin zaključuje kako je latinski jezik bio srodan istočnim jezicima u svom začetku (str. 24) tj. da je postojao jedan prajezik od kojeg su potekli svi drugi jezici. Naglašava kako ni zub vremena, ni seobe naroda, niti razrušeni gradovi nisu mogli prekriti tragove prvotne zajednice u kojoj su Indijci, Latini i Grci stvarali dotad jednu obitelj. Teza o prajeziku pokazala se točnom. Naime, usporedbom više jezika te metodom rekonstrukcije oblikovao se proto-indoeuropski jezik.⁷⁷ Prema Matasoviću, ie. prajezik govorio se najkasnije do polovice 3. tisućljeća pr. Kr. Smatra se da su Indoeuropljani živjeli na području južnih ukrajinskih i prikavkaskih stepa.⁷⁸ U suvremenom se povijesnom i poredbenom jezikoslovlju indoeuropska jezična porodica grana na jedanaest skupina jezika među kojima je sanskrt u skupini indoiranskih jezika te latinski u skupini italskih jezika.⁷⁹

Sljedeća je Vesdinova teza za koju pronalazi nadahnuće u Bibliji tvrdnja da su Grci, Rimljani, Germani, Perzijanci i Indijci proizašli od Noinih potomaka, koji su nekoć istodobno

⁷⁴ Nije jasno na koju perzijsku riječ ovdje Vesdin misli i vjerojatno se radi o grešci. U iranskim jezicima nema riječi srodne latinskome caesar/caesar.

⁷⁵ Isto, str. 137.

⁷⁶ Andrijanić (2007: 195).

⁷⁷ Usp. Matasović, M. Kratka poredbeno povijesna gramatika latinskoga jezika. Zagreb: Matica Hrvatska :1997: 50.

⁷⁸ Isto, str. 19.

⁷⁹ Isto, str. 21-28.

živjeli ili u Kaldeji, ili u Mediji, i potom se raspršili po obroncima planina s obje strane. Vesdin preporučuje da se na tu temu pročita knjiga o Indijcima i Perzijancima koji su raspršeni do danas preko raznih mjesta Azije pa sve do rijeke Volge: *Dissertations and Miscelaneous Pieces relating to the History and Antiquities of Asia* tiskano 1798. god. te knjigu Joanna G. Eccardija *O podrijetlu Germana, i njihovim najstarijim kolonijama, selidbama i junačkim djelima* (De Origine Germanorum, eorumque vetustissimis coloniis, migrationibus, ac rebus gestis) (str. 24). Jauk-Pinhak se nadovezuje na Vesdinov rad: “*Pritom je, sasvim razumljivo, baratao oskudnim pojmovnim aparatom i bio uza sve svoje široko obrazovanje i otvorenost prema istočnim kulturama, ograničen u neke okvire zadane biblijskom slikom svijeta i njegove povijesti, ali ga je njegov komparativni nerv zdravo vodio upravo u onim pojedinostima, materijalnim i egzaktnim detaljima na kojima se i temelji poredbenost.*”⁸⁰

⁸⁰ Jauk-Pinhak (1984b: 134).

4 Latinski prema ostalim italiskim jezicima

Prema Matasoviću⁸¹ postoje ozbiljne dvojbe jesu li italški jezici podgrana indoeuropskih jezika ili su njihove sličnosti nastale uslijed međusobnih kontakata na tlu drevne Italije. Međutim, dalje ističe kako među indoeuropskim jezicima ne postoji skupina jezika koja je genetski bliža oskičko-umbrijskom ili latinsko-faliskičkom nego što su te dvije skupine jezika međusobno srodne. Stoga, smatra kako je vjerovanje u italšku granu ie. jezične porodice opravdano.⁸²

Italški se jezici dijele na oskičko-umbrijsku i latinsko-faliskičku granu. Smatra se da su se oskičko-umbrijski jezici govorili u dijelu Italije južno od rijeke Po. Najpoznatiji spomenik umbrijskog jest tzv. *Tabulae Iguvinae*, pronađen 1444. u mjestu Gubbio u Umbriji, sjeveroistočno od Rima. Spomenik predstavlja opis jednog magijsko-vjerskog rituala i od neprocjenjive je važnosti za poredbenu gramatiku italških jezika. Umbrijskome je vrlo sličan volščanski, jezik antičkih Volska. Oskički su govorili Samničani koji su nastanjivali Samnij, Kampaniju, Lukaniju i Apuliju. Najvažniji spomenici su *Cippus Abellanus* i *Tabula Bantina*.

Latinski je potisnuo sve italške jezike, osobito nakon savezničkih ratova u 1. st. pr. Kr. Prema natpisima u Pompejima, oskički je prevladavao još u drugoj polovici 1. st. n. e. Premda su izbrisani s lingvističke karte Italije, velik je bio utjecaj italških jezika na latinski, pa i na romanske jezike.⁸³

4.1 Tabula Herculanensis (Tabula Bantina)

Prema Vesdinu (str. 6) prvi je, i odličan primjer volščanskog jezika *Tabula Herculanensis*⁸⁴ otkrivena u Oppido Lucano (današnja Basilicata), koja je odatle došla u Herkulanski muzej. Otkupljena je za 40 zlatnika od sicilijanskog kralja, pokrovitelja umjetnosti i književnosti.⁸⁵ Vesdin tvrdi da su dvostruke strane ove ploče; jedna latinska, druga volščanska. Na prvoj se strani nalazi zakon na arhajskom latinskom o izvršavanju

⁸¹ Matasović (1997: 23)

⁸² Isto, str. 32.

⁸³ Isto, str. 24. Citirano prema: Solta (1974: 51).

⁸⁴ Herculanensis jest pridjev imenice *Herculaneum* -Herkulan/Herkulanej (grad u Kampaniji, provalom Vezuva zasut 79. g.) v. Divković 1900: 468. Otkriveni su i brojni natpisi na oskičkom jeziku, službenom jeziku Samnita. Aladić D. Povijest i arhitektura Herkulaneja (Herculaneum): 2014: 8. Citirano prema: Barker (1908: 8).

⁸⁵ Vesdin (1802: 6). Citirano prema: *Dissertationis Isagogicae ad Herculanensium Voluminum Explanationem pars I.* (Opis Isagogičke rasprave do opisa Herkulanskih knjiga, dio I. Tiskano u Napuljskom kraljevstvu, godine 1797. str. 38 u bilješkama).

prisege novih državnih činovnika; a druga strana ploče urezana je usvojenim latinskim pismom na volščanskom idiomu. Međutim, kao što je već napomenuto ranije, *Tabula Herculanensis* jest zapravo *Tabula Bantina* otkrivena u Oppido Lucano 1790.⁸⁶

Na jednoj strani ploče *Tabula Bantina* nalazi se zakon napisan na oskičkom jeziku, a na drugoj na latinskom. *Lex Osca Tabulae Bantinae* oskički je pravni dokument ispisan latinskim alfabetom koji sadrži municipijalne propise grada Bantije. Smatra se da je nastao krajem 2. st. i početkom prvog stoljeća pr. Kr., prije ili tijekom građanskog rata, u vrijeme političkog otpora Rimu. S druge strane ploče nalazi se drugi zakon ispisan na latinskom, *Lex Latina Tabulae Bantinae* za koji se smatra da je stariji nego oskički zakon. Ne sadrži iste propise kao *Lex Osca*, već se bavi uspostavljanjem zasebnog suda za određene kaznene prijestupe. Sačuvani tekst nije cjelovit.⁸⁷

U nastavku slijedi fragmentarni tekst na latinskom iz Vesdinove rasprave (str. 7):

in poplico. ioudicio. nesei. neive. testumonium. poplice. plebeive. sieve. sei. quei. advorsus. lexs. proxumeis. nei. condumnari.

Što se tiče oskičkog teksta, zanimljiva je činjenica kako se Vesdinov ulomak razlikuje od teksta u suvremenoj filologiji. U usporedbi obaju ulomaka, može se primijetiti kako je Vesdin preskočio neke dijelove teksta u odnosu na ulomak u suvremenoj filologiji.

a) Vesdinov ulomak oskičkog teksta (str. 7)

deivast, maimasm carneis. senateis. tangit. comonei. perum. dolom. mallom. stom. pertumum. piei. ex. comono. hipid. factud. pors. deivatuns. tanginom. deicans. dat. eideicum. pod. touticom. tadait. ezumnep. fefacid. deivaid. docud. malud. svae. pis. contrud. exeic. fefacus.

b) Ulomak oskičkog teksta u suvremenoj filologiji⁸⁸

.... deiuast. maimas. carneis. senateis. tanginud am

XL. osin[s] pon. ioc egmo. com. parascuster. suae. pis. pertemust. pruter. pan[.....]
deiuatud. sipus. comonei. perum. dolom. mallom. siom. ioc. comono. mais. egm[as. touti]
cas. amnud. pan. pieisum. brateis. auti. cadeis. amnud. inim. idic. siom. dat. sena[teis]

⁸⁶ Decorte Robrecht. *Sine dolo malo: The influence and Impact of Latin Legalese on the Oscan Law of the "Tabula Bantina"*. *Mnemosyne, Fourth Series*, Vol. 69, Fasc. 2. Brill:2016, pp. 276-291; 277.

⁸⁷ Isto, str. 276-277.

⁸⁸ <http://www.sanniti.info/smbantin.html>

tanginud. maimas. carneis. pertumum. piei. ex. comono. pertemest. izic. eizeic. zicel[ei]
comono ni. hipid. pis. pocapi. t. post. post. exac. comono. hafiest meddis [...] dat. castrid. loufir
en. eituas. factud. pous. touto. deiuatuns. tanginom. deicans. s(i)om. dat. eizasc. idic. tangineis
dei cum. pod. ualaemom. touticom. tadait. ezum nep. fe(f)acid. pod. pis. dat. eizac. egmad.
min[s]
deiuaid. do(l)ud. malud. suaepis. contrud. exe(ic). fefacust.

4.2 Volščani i njihov jezik

Pulgram ističe kako su od ne-latinskih plemena središnje Italije, Volščani bili Rimu najbliži susjedi koji su živjeli u južnom Laciju i na obližnjim planinama, na obje strane rijeke Lire (Liris). Budući da su bili u neposrednoj blizini, vrlo su rano došli u kontakt i u sukob s Rimljanima.⁸⁹

Nije sačuvano mnogo tekstova na volščanskom dijalektu budući da govornici nisu vladali pismom. Kasnije nakon što su preuzeli latinski alfabet, radije su pisali latinski, nego svoj materinji jezik, posebice otkad se govorni latinski proširio ustanovljenjem rimskih kolonija, već od 503.g. pr. Kr.: Cora, Pometia, Signia, Velitra, Norba, Antium, Circeii, Satricum, Setia, Tarracina, Fregellae, Interamna Lirinas, Sora.

4.2.1 Tabula Veliterna

Natpis koji je Vesdin predstavio dolazi iz grada Velletri, koji se nalazi 40 km južnoistočno od Rima, na južnom završetku Albanskih brda, istočno od Via Appia. Natpis je urezan na brončanoj ploči 23 x 3,5 cm, napisan je u četiri dugačka reda, arhaičnim oblikom latinskog alfabeta, a datiran je u rano 3. st. pr. Kr. Interpretacija je dosta teška te su nastali razni prijevodi.⁹⁰ Vesdin potom daje prikaz nekih riječi s ploče *Tabula Veliterna* i fragmenta ploče *Tabula Bantina* (smatra da je to *Tabula Herculensis*), kako bi čitatelj mogao usporediti sličnost dvaju dijalekata (str. 8). Naravno, bio je u zabludi što se tiče jezika natpisa. *Tabula Bantina* bila je ispisana oskičkim, a ne volščanskim jezikom

⁸⁹ Pulgram, E. The Volscian Tabula Veliterna: A new interpretation. *Glotta*, 1976, 54. Bd., 3./4. H. pp. 253-261: str. 253.

⁹⁰ Isto, str. 254.

Fragment ploče *Tabula Veliterna*

DEVE

DEIVAID

STATOM

SEPIS

ATAHUS

PIS

FAKA

FEFCACVST, FEFACID

ESARISTROM

SE

BIM

ASIF

VINV

TOTICV

SEPV

FEROM

PIHOM

ESTV

MEDIX

Fragment ploče *Tabula Bantina*

DEIVAST, DEIVATVNS,

STOM

SVAEPIS, SVAE.PIS

AETEIS

PIS

FACVS, FEFACVS,

HEREST

SVAE

PHIM

ESVF

INOM

TOVTICO, TOVTICOM

SIPVS

PERVM

PIEI. SVM

ESTVD

MEDDIS

Potom Vesdin iznosi cijeli tekst brončane ploče *Tabula Veliterna* (str.8). Ploča je pronađena 1784. g., čuva se u Borgijanskom muzeju.

DEVE: DECLVNE: STATOM: SEPIS: ATAHUS: PIS: VELESTROM
FACIA: ESARISTROM: SE: BIM: ASIF: VESCLIS: VINV: NV: ARPATITV
SEPIS: TOTICV: COVEHRIV: SEPV: FEROM: PIHOM: ESTV
EC: SE: COSVTIES: MA: CA: TAFANIES: MEDIX: SISTIATIENS

4.2.1.1 Pulgramovo obrazloženje teksta

Prema Pulgramu, natpis se bavi božicom Deklonom, odnosno njezinim posvećenim predmetima, u ovom slučaju blagom. Ako tko na prijevaru položi ruke na ono što pripada božici, posebice njezino blago, treba prinijeti žrtvu kako bi se očistio od zločina. Nadalje, uz potvrdu javnog vijeća, treba se održati javna procesija pročišćivanja, tj. krivac i zajednica moraju umiriti uvrijeđenu božicu. Uvreda, izražena riječju *atahus*, mora biti teška, posebice krađa iz hrama, ili neko drugo svetogrđe.

Ec. Cosuties, sin Se., Ma. Tafanies, sin Ca., meddices⁹¹, postavili su ovaj statut.⁹²

4.3 Numini zakoni prema Festu, 670. g. pr. Kr.

Vesdin u svojoj raspravi iznosi zakone kralja Nume (str.13-14). Prema Norfolku,⁹³ Numa Pompilije, Romulov nasljednik povezan je s uspostavom zakona i državne religije.

Numini zakoni pojavili su se na spomenicima u Ciceronovo doba i najvjerojatnije su bili generacijama prenošeni. Sumnja se da su postojali pisani zapisi u Numino doba. Smatra se da se latinski alfabet pojavio za vrijeme vladavine kralja Ancija Marcija. U to je vrijeme bio vidljiv etruščanski utjecaj na Rim, a poznato je da je latinski alfabet bio etruščanskog podrijetla. Stoga, najvjerojatnije su zakoni bili prenošeni usmenom predajom preko vrhovnih

⁹¹ Dvojica *medices* Velitre bili su vjerojatno poglavari gradskog vijeća javne skupštine, najvjerojatnije gradonačelnik i dogradonačelnik, moguće također suradnici rimskih konzula (koji su bili jednaki). Ovo su više italski nego latinski ili rimski službenici, naslov *meddix tuticus* ponavlja se u oskičkim tekstovima. v. Buck 1904, 319, pod *meddikkiai* i četiri sljedeće leme. Etimološka baza jest bez sumnje *med-dic, srednji govoritelj, to je sudac između dvije stranke koje svjedoče, sudac; od umbrijskog *mers* „zakon, pravda“, također od korijena *med-; također grčki *medites*, postklas. latin. mediator, njemački Vermittler, sve od korijena koji znači „srednji“. (Isto, str. 260).

⁹² Isto, str. 256.

⁹³ Norfolk L. Numa Pompilius. Myths and legends of ancient Rome. The folio society: London: 2008: 87-102

svećenika (*pontifices*) koji su ih učili napamet. Kad se pojavio alfabet, vrhovni su ih svećenici prenijeli na hrastove ploče.⁹⁴

Numini su zakoni pronađeni kod gramatičara Festa. Spominje ih kako bi objasnio razliku između glagola *occidere* (a caedendo atque ictu) i glagola *necare* (smrt bez udarca, sine ictu).⁹⁵

Navedeni zakoni ističu važnost strahopoštovanja mjesta na kojem je osoba pogođena munjom. Numini religijski zakoni prenošeni su generacijama, a dokaz da su se poštovali pronađen je i kod klasičnih autora.⁹⁶ Plinije piše kako je zabranjeno kremirati čovjeka koji je pogođen munjom. Fest ističe kako je mjesto pogođeno munjom *locus religiosus* jer ga je posvetilo božanstvo.⁹⁷ Važno je bilo ograditi takvo mjesto kako bi ga se zaštitilo od vanjskih utjecaja.⁹⁸

4.3.1 Fragment teksta Numinih zakona

Sei hemonem fulmin Jobis ocisis nei supera genua tolitod.

Hemo sei fulmined ocisus escit oleo iovsta nula fieri oportetod.

Sei cuips hemonem loeberom dolo sciens mortei duit pariceidad estod.

Sei imprudens se dolo malod ocisit pro capited oceisei et nateis.

Eiius endo concioned arietem subicitod.

⁹⁴ Hooker, Edna M. The Significance of Numa's Religious Reforms. Brill: Numen, Aug., 1963, Vol. 10. : 87-132., str. 99-100. (Citirano prema: Festus, p. 190 L.)

⁹⁵ Schilling R. IVPPITER FVLGVR: à propos de deux lois archaïques. Publications de l'Ecole Francaise de Rome. 1974: pp. 681-689., str. 681.

⁹⁶ Isto, str. 682.

⁹⁷ Isto, str. 683.

⁹⁸ Isto, str. 685.

4.3.2 Klasični latinski i hrvatski prijevod

Si hominem fulmen Jovis occisit (occiderit), ne supra genua tollito.

Homo si fulmine occisus est, illi justa nulla fieri oportet.

Si quis hominem liberum dolo sciens mortem dederit, parricida esto.

Si eum imprudens sine dolo malo occiderit, pro capite occisi et natis eius in contione arietem subicito.

Ako bi Jupiterova munja ubila čovjeka, neka se ne podiže iznad koljena.

Ako je čovjek ubijen munjom, ne treba mu se provesti nikakav pravedan (ukop/spaljivanje).

Ako bi tko svjesno varkom zadao smrt slobodnome čovjeku, neka bude ocoubojica.⁹⁹

Ako bi ne sluteći ubio bez zle varke, neka za glavu ubijenog preda ovna njegovim rođacima pred okupljenim narodom.

4.4 Natpis *Columna rostrata* (260. g. pr. Kr.)

Prema Franku 1919,¹⁰⁰ Ritsch i Mommsen proglasili su natpis *Columna rostrata* (Dessau I.L.S. 65) kao drevnu tvorevinu ranog carstva. Woefflin je smatrao da se toliko starolatinskih oblika i fraza pojavljuje u natpisu da bi se na njega trebalo gledati kao na vjernu kopiju originala iz 3. st. pr. Kr. Oblici koji su očito kasnijeg datuma, najvjerojatnije su nastali pogrešnim pokušajima restauratora da oblikuju arhaizme kako bi popravili dijelove originalnog teksta koji je bio potrzan ili se godinama istrošio i bio nečitak.¹⁰¹

⁹⁹ Kazna se računa kao da je ocoubojica.

¹⁰⁰ Frank T. (1919.) *The Columna Rostrata of C. Duillius*. *Classical Philology*, Vol. 14, No. 1. pp. 74-82

¹⁰¹ Isto, str. 74. Citirano prema: Woefflin. *Sitz. Munch. Akad.*, 1890, pp 293 ff.

4.4.1 Sporovi u datiranju natpisa *Columna rostrata*

Woefflin je zamijetio da je korištenje *que*, a izuzeće veznika *et* bila odlika ranijih zapisa, posebice onih službenog karaktera poput *lex Agraria*, *lex Cornelia* te *Senatus consultum de Bacchanalibus*¹⁰².

Budući da pravopisni oblici odgovaraju ortografiji iz 150 st. pr. Kr., čini se nekako vjerojatnije da je *columna*, prije završnog obnavljanja u carstvu, već bila obnavljana tijekom 2. st. pr. Kr., vjerojatno od nekog herojevog potomka. Obnavljanje drevnih spomenika često je bilo poduzeto od strane ponosnih potomaka ili javno osviještenih građana, ne samo kad je original uništen vatrom ili nekom drugom nesrećom, nego također kad original više ne zadovoljava estetske zahtjeve kasnijeg doba.¹⁰³

Originalna *Columna rostrata* 260. pr. Kr. bila je nesumnjivo izgrađena od sirovog i trošnog tufa. To je materijal koji nije pogodan za djela umjetnosti. Najvjerojatnije je original, kao i Emilijev kip (*tempestas disjecisset*, Livije xiii, 17), uništen olujom ili naletima svjetine ili je možda uništen vatrom. Razarajuća vatra 210. pr. Kr. uništila je gotovo sve između zatvora i Vestinog hrama,¹⁰⁴ a *columna* je stajala blizu starije govornice. Te su zgrade obnavljane nakon punskog rata. Hipoteza za restauraciju drugog stoljeća, čini se u najmanju ruku moguća.¹⁰⁵

Oblici *claseis* i *naveis* pojavljuju se uz *clases* i *navales* te sadrže mješavinu starog, pseudoarhaičnog, i klasičnih formi. Negeminirani *s* u *claseis* ranijeg je datuma dok diftong *ei*, s druge strane, ne bi mogao pripadati 260. pr. Kr. Oblici *claseis* i *naveis* pripadaju 150. pr. Kr. Završetke *-es* od *clases* i *navales* vjerojatno je napisao neki carski restaurator ili kamenoklesar, ali se također ne može isključiti hipoteza da su ovi oblici mogli pripadati restauratoru 2.st. pr. Kr..¹⁰⁶

¹⁰² *Que* se pojavljuje tri puta u četiri reda vrlo starog natpisa faliskičkog ceha. (Isto. Citirano prema: Dessau I.L.S. 3083.)

¹⁰³ Isto, str. 77.

¹⁰⁴ Isto, str. 78. Citirano prema: Livije, XXVI, 27.

¹⁰⁵ Isto.

¹⁰⁶ Isto, str. 79.

Oblik *consol* pripada drugom stoljeću. Godine 260. pr. Kr. riječ je najvjerojatnija bila pisana *cosol*, dok je *consul* bio oblik iz razdoblja carstva. Suglasnička skupina *-ns* u riječi *Cartaciniensis* pripadala je samom pisanju kao i *consol*. Također se čini da je *poenicas* posao ranijeg restauratora. Riječ *macistr<a>tos* jest zacijelo izum carskog restauratora. Dramatičari 2.st.pr. Kr. često su tretirali *-u*-deklinaciju kao da pripada *-o-* deklinaciji. Što se tiče riječi *maximos* i *navebos*, Brugmannovo je objašnjenje da varijacije između *u* i *i* mogu dovesti do mišljenja da je *maximos* starije nego *maxumos*. Autor smatra da je riječ *maximos* u trećem redu originalan natpis, a *maxumos* u devetom redu original ili restauracija iz 2.st. pr. Kr. ¹⁰⁷

Exfociont ostaje jedina neobjašnjena riječ, ali je moguće da je to klesarska pogreška budući da *o* stoji na završetku. Ako je hipoteza točna, glavno tijelo natpisa vraća se 260. g. pr. Kr., kad restaurator 150. g. pr. Kr. nadopunjava nečitljiva mjesta sljedećim oblicima u pravopisu: *ns* u *consol* i *Cartaciniensis*. Posljednja restauracija bila je u ranom carstvu. Posljednji restaurator ispravio je pogrešno *u* u *o* u riječi *navebos*. Koristio je *i longu* te pogrešno *o* u *exfociont*. ¹⁰⁸

Prema Edwinu, Woelfflin smatra da je datum obnavljanja, tj. vrijeme isklesavanja bilo u doba carevanja Augusta. Lomatsch smatra da je to bilo u Klaudijevo vrijeme. Profesor Frank predlaže Tiberijevo vrijeme i citira Diona Kasija da pokaže kako je komisija za obnovu javnih spomenika bila postavljena u Tiberijevo doba. Edwin se slaže, ali smatra da je spomenik krivotvorina. Dodaje kako moralno autori spomenika *Elogium Duilianum* nisu počinili veću krivotvorinu od Cicerona kad je umotao svoje *Leges* u starolatinskim pojmovima.

Komisija je zacijelo čula za uništavanje munjom natpisa *Columna Rostrata Aemili*, podignute u spomen na pobjedu mornarice pet godina nakon Duilijeve pobjede. Prema Edwinu, to je bio razlog obnavljanja spomenika *Columna Rostrata Duili*.¹⁰⁹ Edwin smatra da je jezik ovog natpisa kompatibilan s činjenicom njegovog sastavljanja u rana carska vremena.

¹⁰⁷ Isto, str. 80.

¹⁰⁸ Isto, str. 81.

¹⁰⁹ Fay Edwin W. (1920.) *The Elogium Duilianum*. *Classical Philology*. Vol 15. No 2. pp. 176-183, str. 176.

Rimsko je obrazovanje prvenstveno bilo okrenuto jeziku i posebice je njegovalo stare oblike latinskog. U Kvintilijanovo doba bilo je preporučeno da se teškoće starog latinskog jezika, *glossae* i *glossemata* poučavaju djeci kao vrednota jezika. Ciceron je mogao pisati svoje *Leges* u arhaičnim riječima jer je morao napraviti spomen 12 ploča. Orbilije je naučio Horacija tekst Livija Andronika diktatom. Tko bi sumnjao da je Horacije mogao napisati epitaf ili elogij u jeziku 250 g. pr. Kr.? Verrije Flak je držao tečajeve starolatinskog carskim nasljednicima.¹¹⁰

4.4.2 Tekst natpisa

Smatra se da je natpis nastao 260. g. pr. Kr. Columna je pronađena 1565. g. u Rimu i trenutno je smještena u Palazzo dei Conservatori na Kapitoliju.¹¹¹ U nastavku slijedi Vesdinov citat natpisa, no prema suvremenoj filologiji tekst natpisa je poznatiji u nešto drugačijem obliku.

a) Vesdinov citat teksta (str. 14)

C. Dullius. M.F. advorsum Cartacinienseis. en. Siceliad. rem. Cerens. Ecest. Anos. Ccnatos. Popli. Romani. Arstisumad. Obsedeone. D. Exemet. Lecioneis. Cartacinenseis. Omneis maximosque. Magistratos. Lucaes. bouebous. relicteis Novem. Castreis. Exfociont. Macelam. Moenitam. Vrbem. Pugnandod. Cepet. enque. eodem. Macestradod. prospere. rem. Navebos. Marid. Consol. primos. Ceset. resmecosque. classesque. Navales. Primos. Ornavet. paravetque. diebous. I.X. cumque. eis. Navebous. Classeis. Poenicas. Omnis. paratasque. Sumas. copias. Cartacinensis. praesented. Maxumod. Dictatored. Olorom. In. altod. Marid. puenandod. Vicet. XXXque. naveis. Cepet. cum Socieis. Septem. resmomque. ducis. quin. resmosque. Trisresmosque. Naveis xx. depreset. aurom. captom. Numei. . ? . DCC. arcentom. Captom. praeda. Numei, cccIccc. e crave. Captom. aes... pondod. triompoque naualed. praedad. poplom. romanom. donavet. Captious. Cartacinenseis. Incenuos. Duxet. ante. Curom. primosque. Consol. De Siceleis. Claseque. Cartacinienseom. triompauet. earom. erom. erco. S.P.Q.R. ei hance. columnam.p.

¹¹⁰ Isto, str. 177.

¹¹¹ <https://www.britannica.com/topic/epigraphy/Ancient-Rome#ref523526>

2. 100,000...Također je prvi poklonio narodu pomorski plijen i prvi je slobodne Kartažane vodio u svečani provod u Rimu.

5 Obilježja sanskrtskog jezika prema Vesdinovoj povijesno-kritičkoj raspravi

Kako bi se proširio kontekst Vesdinova shvaćanja sanskrta i njegove uloge, ovo će se poglavlje baviti kratkim prikazom Vesdinove povijesno kritičke rasprave *Dissertatio historico critica in linguam samscrdam*, koja je nastala kao uvodna studija u njegovu gramatiku *Sidharubam seu Grammatica Samscrdamica*. Vesdin se u raspravi dotakao pitanja alfabeta, izgovora, etimologije, bogatstva vokabulara, legende o podrijetlu jezika, filozofije brahmana te klasične književnosti.

Prema Rocher1977,¹¹³ Vesdin u svojoj povijesno kritičkoj raspravi *Dissertatio historico critica in linguam samscrdam* govori o sanskrtskome jeziku kao najznamenitijem jeziku indijskih drevnih svećenika koji dan danas brahmani koriste za njihove liturgijske obrede, kod posvećivanja žrtava i kod prenošenja znanja vedskog korpusa.¹¹⁴

5.1 Alfabet

Vesdin navodi kako u Indiji postoji više alfabeta kojim je pisan sanskrt:

- a) *varanaški* ili *brahmanski* ili *indostanski alfabet* koriste brahmanski učitelji na sveučilištu Kaši. Sadrži pedeset znakova.
- b) *nagarski* ili *devanagari* alfabet zagovaraju autori djela *Asiatick researches*. Ovaj je alfabet najviše rasprostranjen u kraljevstvu Patne i u susjednim državama bliskima Mogolskom carstvu. Engleski se autori drže toga da je ovaj alfabet superiorniji nad svim ostalim alfabetima jer su indijski jezici bili originalno napisani na tom alfabetu. Pita se Vesdin što onda s indostanskim ili varanaškim alfabetom, talenganskim, sanskrtsko-malabarskim? To ga podsjeća na tvrdoglavo mnijenje Engleza kako nema bolje, slađe i zdravije zemlje nego Engleske i kako nema boljeg jezika na svijetu.¹¹⁵
- c) *talenganski* alfabet broji 53 osnovna znaka. Raširen je po cijeloj obali Orisse, preko svih područja središnjeg indijskog poluotoka pa sve do kraljevstva Golkonde. Sonnerat u svom poglavlju o indijskim jezicima govori da je ovaj alfabet više pogodniji za pisanje sanskrtskog idioma nego koji drugi. Sam je Vesdin bio poprilično skeptičan na te izjave dok nije sam usporedio talenganičko pismo s ostalim indijskim alfabetima. Zaključio je da je alfabet uistinu

¹¹³ Rocher L. (1977). *Dissertation on the Sanskrit language / Paulinus a S. Bartholomaeo*; a reprint of the original Latin text of 1790, together with an introductory article, a complete English translation, and an index of sources. Amsterdam: Benjamins.

¹¹⁴ Isto, str. 81.

¹¹⁵ Isto, str. 85-86.

izvrstan te da može biti rival bilokojem drugom; tako je velika raznolikost, bogatstvo, vrijednost i značenje tih znakova.

d) Posljednji alfabet jest *sanskrtsko-malabarski*, tiskan 1772. u Rimu u izdanju *Sancta Congregatio de propaganda fide*. Ovaj je alfabet korišten u kraljevstvima Canare, Carnata, Konkama, Maysura, Madure, Tanjaora i uzduž malabarske i koromandelske obale. Također postoje mnogi narodni alfabeti, kao što su *maleamički*, *karsonički*, *tamilski* koji su defektni i nedostaje im mnogo znakova, nisu adekvatni za pisanje i izgovor sanskrtskog jezika. Sanskrtsko-malabarski pak sadrži 53 znaka i 1128 složenih ligatura napravljenih upravo od njih. Vesdin naglašava kako je upravo ovaj alfabet najprikladniji za izražavanje sanskrtskog jezika. Također nadodaje kako je ovaj alfabet najstariji sanskrtski natpis pronađen u špilji kojeg su objavili Englezi u *Asiatick researches* te čije je znakove Wilkins okarakterizirao kao najstarije zajedno s brahmanskim kultom i religijom.¹¹⁶

Prema Vesdinu, dosta je sanskrtskih riječi prodrlo u Tibet, u kraljevstva Ave, Pegu i Siam te u Kinu i Japan. Budući da je dosta alfabeta defektno te im nedostaju znakovi, kao što je to slučaj s našim europskim alfabetom, što je god napisano na sanskrtu preko raznih drugih alfabeta postaje krnje te neke sanskrtske riječi postaju gotovo neprepoznatljive. Kao rezultat, ako je osnovna sanskrtska riječ pisana i izgovorena u različitim dijelovima Indije, toliko se izmijeni njezin prijašnji oblik da je jedva i najveći stručnjak u sanskrtu prepoznaje.¹¹⁷

5.2 Izgovor

Stoga, navodi Vesdin, ono što se događa sanskrtskom jeziku u Indiji, događa se i latinskom jeziku u Europi. Iako su svugdje pisani istim latinskim znakovima, različiti su narodi izgovarali riječi na različite načine. Tako latinski u vulgarnim jezicima - *jezicima kćerima*: talijanskom, francuskom, španjolskom i portugalskom trpi istu promjenu: različite konstrukcije riječi, deklinacije, konjugacije i izgovor te nastavlja istu liniju kao i originalni sanskrtski jezik u Indiji. Velika je raznovrsnost u sanskrtskim imenicama te je velika različitost u pisanju jedne i iste riječi. Englezi primjerice pišu sanskrtske riječi prema njihovu jeziku i prema engleskom izgovoru.

Primjerice : Booron umjesto Varuna (Varuṇa) - Bog mora, voda

¹¹⁶ Isto, str. 87-88.

¹¹⁷ Isto, str. 89-90.

Raabon umjesto Ravana (Rāvaṇa) - kralj Ceylona

Doorjodhon umjesto Duryodhana¹¹⁸

5.3 Etimologija

Prema Vesdinu, u rječniku *Amarasinha* (točnije *Amarakośa*)¹¹⁹, riječ korištena za sanskrtski idiom je *Samskrda*. U toj riječi, znak transliteriran kao *-m* je nazalan; *-skr* je složen i udružen znak; sljedeće je slovo *-t*, ali slabo i mekano koje je zamijenjeno s *-d*. U prvom stihu *Amarasimhe* stoji *Samkshiptei pradi Samskrdei*. Riječ se pojavljuje u instrumentalu sanskrtskog jezika. Kada je reducirana na nominativ, tada glasi *Samskrda*. Kada je riječ izgovorena na malabarskom ili tamilskom, u srednjem rodu, dodano je završno *-m* pa postaje *Samskrdam*.

Samskrda jest imenica sastavljena od *sam* i *krda*. Značenje riječi *sam* na sanskrtu jest *zajedno, ujedinjeno*, indicira povezanost. *Sambhaśana* se prevodi kao *razgovor*, činjenica da dvoje ljudi razgovaraju zajedno; *samsrava* jest *sloga*, činjenica da jedna osoba drugoj odobrava mišljenje, prava itd. *Krda* je nešto što je učinjeno, završeno, kompletno uređeno. *Krdya* je nešto što treba biti završeno. Između *sam* i *krda* nalazi se kopulativno *-s* koje se koristi u više imenica kao kopulativno ili dopunsko slovo za povezivanje dvaju elemenata te se tako dobiva *Samskrda*, ono što je uređeno zajedno, ono što je završeno, točno uređeno, savršeno u svim svojim dijelovima. Otac Clemens a Iesu u svojem grandonsko-malabarskom alfabetu te autori *Asiatick researches* također se slažu s tom etimologijom.¹²⁰

5.4 Bogatstvo vokabulara

Vesdin dalje nastavlja kako sanskrt sadrži vokabular širokog spektra: predstavlja ogromnu i neograničenu zalihu imenica i glagola te veliku mješavinu teoloških, filozofskih, prirodnih, fizičkih, gramatičkih termina. Posjeduje termine iz veoma drevnih vremena, kad je Europa jedva i znala za ikakve vijesti o logici, fizici, metafizici i teologiji; te već posjeduje

¹¹⁸ Isto, str. 91-92.

¹¹⁹ Vesdin pogrešno navodi naziv rječnika *Amarasinha*. Zapravo je to ime autora, dok je *Amarakośa* naziv rječnika.

¹²⁰ Isto, str. 95-96.

termine koji su naknadno bili uvedeni u škole, posuđeni od Grka koji su zauzvrat, bez sumnje prisvojili ih od indijskih učenjaka.

Vesdin citira potom autora iz *Asiatick researches*: “Sanskrtski jezik, kolika mu je god starost, predivne je strukture; savršeniji od grčkog, bogatiji od latinskog te više rafiraniji nego i jedan i drugi.”¹²¹ Obilatost glagola i imenica jest ogromna, samo je u rječniku *Amarasinha* (*Amarakośa*) ime boga Śive izraženo s 46 riječi, ime boga Brahme približno toliko, boga Viṣṇua 40 riječi, ime sunca 28, termin ptice s 20 riječi, kuće s 20, termin muškarca s 12 riječi. To također, prema Vesdinu, objašnjava zašto je tako teško usavršiti taj jezik te zašto je tako lagan i dobro opremljen za komponiranje i pisanje pjesama te su izričito rijetke knjige sastavljene u prozi.

Dalje navodi kako jezik obiluje uzvišenim prilozima, uzvicima, postpozicijama, epitetima svake vrste, riječima koje imaju 7-8 značenja, a pogotovo u Ramayani te karakteristike vode veličanstvenosti, ugodi, uzvišenosti stihova i nečemu neopisivo plemenitom i ugodnome za uho; sve to preporučuje jezik čak i onima koji ne razumiju ni riječ.¹²² Međutim, sva je ta elegancija i veličanstvenost prepriječena gotovo neograničenim teškoćama jezika, poput ruža koje su zaštićene velikim trnovima.¹²³

Vesdin primjećuje da u stihu nema pauza, zareza, interpunkcije kako bi se razdvojili znakovi. Također se posljednji slog jedne riječi asimilira s početnim vokalom druge riječi te se briše. Navodi također kako je čak njegov učitelj, brahman Kṛṣṇa, iako je imao stotinu brahmanskih studenata i poučavao petnaest godina, govorio da bi svaki dan nailazio na nove teškoće te nove uzvišenosti glagola i imenica. Kada je Wilkins upitao brahmana Kaśinathu kako se osjeća glede uzvišene brahmanske gramatike, rekao je kako je to nesumnjivo mračna šuma.¹²⁴

¹²¹ “The Sanskrit language, whatever be its antiquity, is of a wonderful structure; more perfect than Greek, more copious than Latin, and more exquisitely refined than either.” (Isto, str. 98.) Citirano prema: *Asiatick Researches* p. 422

¹²² Isto, str. 98-99.

¹²³ Isto, str. 101.

¹²⁴ Isto, str. 102.

Vesdin ističe kako je sanskrtski jezik najprikladniji za raspravu o bilo kojoj temi; među brahmanima je još i prije doba Pitagore bio visok stupanj nauke, znanosti, umjetnosti, raznovrsnost filozofskih i religioznih sekti, intenzivni studij logike i metafizike.¹²⁵

Nadalje, sanskrtski se jezik koristio na natpisima na spomenicima čak i prije Krista što izvješćuju autori *Asiatick researches*. Predstavljaju istraživanja o natpisima na bakrenim tanjurima ili na starim stupovima ili u svetim špiljama koja su prevedena na engleski jezik.¹²⁶

5.5 Legenda o podrijetlu sanskrta

Prema Vesdinu, podrijetlo sanskrta posve je neodređeno i bajkovito. Ako jest vjerovati brahmanskoj priči, stvoren je kad i sam jezik. Brahmani zamišljaju kako je najviša sila Išvara želio završiti stvaranje te je odlučio stvoriti sebi družicu koja je naposljetku izašla iz njegova boka. Ime joj je bilo *Śakti*. Na sanskrtu značenje jest snaga, najviša vrlina. Prva riječ koju joj je uputio bila je *Hum*, a ona je odgovorila s *Om*. Pitao ju je, želi li, a ona je odgovorila definitivno da želi. Zatim: Treba li Śiva biti štovan? Odgovorila je da treba. To je podrijetlo slavne liturgijske formule: *Hum, nama Śivāya, om*.¹²⁷ Zatim Śakti upita: *Hum, Narayana nama*,¹²⁸ Hum, treba li štovati Nārāyaṇu? *Om*, on odgovara, neka bude štovan. To je osnovna formula višnuitskog kulta. Indijci su uvjereni da je od tih dvaju glasova sve poteklo. Nakon ove dvije formule, Išvara i njegova žena izvukli su u sljedećem razgovoru 25 znakova te je tako nastao sanskrtski alfabet.¹²⁹

Iako su bajke generalno starije od prave povijesti, nesumnjiv je zaključak da je korištenje ovog jezika u Indiji jako staro te su sanskrtske riječi prodrle u latinski i grčki jezik. Nadalje, prenosi kako u *Amarasinhi* (Amarakoši) u nizu imenica koje označavaju sunce, pojavljuje se Mitra. Također znači i prijatelj. Drugo značenje moglo bi se poistovjetiti s prvim; kao što sunce sjaji, gori, zagrijava i njeguje, isto se tako dužnosti prijatelja sastoje od sijanja, gorenja, zagrijavanja i razvedravanja. Mitra bi trebao biti pisan bez znaka *-h*, koje su prema Vesdinu dodali Grci, te su također tako iskrivljene i druge indijske riječi. Dakako, smatra da su u krivu oni koji kažu da je ova riječ egipatskog podrijetla.

¹²⁵ Isto, str. 103.

¹²⁶ Isto, str. 106.

¹²⁷ om namaḥ śivāya

¹²⁸ om namo nārāyaṇāya

¹²⁹ Isto, str. 107-109.

Ako Śiva, treći bog indijskog trojstva ima značenje vatra i sunce, i ako je također to ime iskrivljeno i pisano pogrešno od strane različitih Europljana, oblik koji je sličan francuskom jeziku Chiva, drugi pišu Siba, Shiv, Seba ili kako pišu neki Englezi Shiw, ne bi li onda bilo moguće, pita se Vesdin, da su stari narodi pisali Śiva, Seba, Siba, Sebe te u latinskom obliku Sebesius, Sebasius ili Sebazius? Indijski Śiva je razaratelj, također Bacchus. Diodor *Fabul. Histor., knjiga 4. dok raspravlja o bogu kojeg naziva Dioniz, kaže ovo: Tradicija priča o drugom Dionizu za kojeg se govori da je rođen od Zeusa i kojeg su mnogi zvali Sebasis.¹³⁰

Nadalje, drevni natpisi, za koje su Englezi naglasili da su pronađeni u Kalkuti na brončanim tanjurima, pisani su na sanskrtskom jeziku. Napokon, liturgijske i jako stare brahmanske knjige sastavljene su na tom istom jeziku. Da sačuvaju ovaj jezik i drevnu religiju, brahmani bi radije odustali od svog života nego od svog kulturnog naslijeđa. Vesdin govori kako je osobno svjedočio suđenjima protiv brahmana 1787., 1788, i 1789. Stoga, sve ovo ukazuje na činjenicu da je jezik iznimno star i da ga brahmani veoma cijene. Vesdin postavlja retoričko pitanje da tko bi bio toliko glup da bi htio umrijeti, odustati od svog života, svojih posjeda, svoje djece i voljenih žena za ono što ne voli i što mu nije priraslo srcu.

5.6 Rječnik i gramatika

Prva brahmanska ili sanskrtska knjiga koja bi trebala biti u rukama misionara, prema Vesdinu, jest brahmanski rječnik *Amarasinha* (Amarasimha). Knjiga objašnjava u različitim odjeljcima imena za bogove, zvijezde, elemente, duhovne stvari, znanosti, boje, zemlju, svijet, planine, rijeke, drveća, biljke, životinje, ljude, indijske kaste, žrtve, gospodarstvo, mehaničke vještine i tako dalje. Taj je prvi rječnik primarno i originalno napisan u stihu, ali postoje njegova objašnjenja na narodnim indijskim jezicima, primjerice na tamilskom i malabarskom. Ovo je objašnjenje nazvano *Tamuškutta* u južnom dijelu Indije. U *Asiatick researches* je objavljeno, i smatra se točnim da se rječnik zove Amarakoša, a Amarasimha ime autora.

Prema Vesdinu, Ernst Hanxleden piše : “*Amarasinhama*- knjiga, *Grandama*- rječnik.” *Amara* znači rat, i zapovjednik vojske ili zapovjednik flote, kormilar. Međutim, Vesdin je ovdje u krivu budući da amara znači besmrtnan. *Arma* je također krma broda. *Amaren*, s druge strane, znači besmrtnan, genije, bog. *Sinham*¹³¹ jest lav. Te dvije riječi daju složenicu

¹³⁰ Isto, str. 113-115.

¹³¹ Simha

Amarasinhama. Najprikladnije značenje jest ono koje opisuje ovu knjigu kao jaki lav ili zapovjednik, u alegorijskom smislu povezano s brahmanskim knjigama.

Sanskrtska gramatika naziva se *Sidharubam* (Siddharūpa)¹³² izraz koji označava „komentar ili oblik riječi koji treba biti zadržan u mislima. Rubam¹³³ jest „bilješka, oblik, slika.“ Sidham¹³⁴ jest „čuvanje u mislima, sjećanje poimenice određenih oblika i načina na koji se imenice svih vrsta pojavljuju u različitim padežima, rodovima i deklinacijama.“¹³⁵

Velečasni Cassiano Beligatti kaže da brahmani sa sjevera zovu gramatiku *Suorasot*. Naravno htio je reći *Sarasvada*¹³⁶ što znači: umjetnost lijepog govora, s ukusom, harmonično i prema pravilima. *Sarasam*¹³⁷ znači harmonija tj. svaka stvar koja je napravljena i treba biti napravljena s ukusom i prema pravilima harmonije i ili *vadam*¹³⁸ znači “govor ili ekspresija”, govor.

Vesdin navodi kako bi se vjerojatno njegovi prijatelji misionari zapitali zašto radije iznosi tako tešku gramatiku književnosti sanskrtskog jezika, nego gramatiku narodnog jezika. Njegov odgovor jest da narodna gramatika narodnog jezika, koliko god bila kvalitetna, uvijek će biti provjeravana pomoću gramatike književnosti liturgijskog jezika, jer korijeni njezinih riječi silaze iz potonjeg i zbog toga prelaze u narodne indijske jezike.

Vesdin argumentira da je bolje piti čistu vodu iz fontane, nego je piti odasvud, u potčićima, lokvama, ili močvarama, vodu koja je uznemirena, ustajala, polu-pročišćena. Zatim govori dalje kako je zlato bolje dobiveno iz zlatnog rudnika, kada je istinito i čisto, nego kad je razbacano ovdje i ondje u prljavštini i kada je miješano s tisuće drugih minerala i zagađeno od njihove strane.¹³⁹

Drugi je dio gramatike knjiga zvana *Vyāgarṇam*¹⁴⁰ koja sadrži pravila sintakse te Vesdin napominje kako je posjeduje od svog prijatelja Hanxledena.¹⁴¹

¹³² Koje je oblik savršen.

¹³³ Rūpa

¹³⁴ Siddha znači „savršen“

¹³⁵ Isto, str. 156-157.

¹³⁶ Sarasavāda

¹³⁷ Sarasa - elegantan, njegovan.

¹³⁸ Vāda- govor

¹³⁹ (Isto, str. 158-159.)

¹⁴⁰ Vyākaraṇa

¹⁴¹ Isto.

5.7 Filozofija brahmana preteča grčke filozofije

Vesdin kaže da je još od Strabona poznato da je teorija o elementima u grčkoj filozofiji postojala u vrijeme drevnih brahmana. Navodi kako je Megasten posjetio brahmane u Indiji pod Ptolomejevićima oko 250. g. pr. Kr. te dao svoj osvrt o njihovom pogledu na svijet. Prema Megastenu, brahmani u mnogim stvarima imaju slično mišljenje kao i Grci: kako je svijet stvoren i sferičan u obliku, kako će biti uništen, kako bog koji je upravitelj i stvaratelj nadgledava sve. Brahmani smatraju da su osnovni elementi svih stvari u svemiru različiti te da je osim četiriju elemenata, prisutan i peti prirodni element (zrak) od kojeg su sastavljeni nebo i zvijezde.¹⁴²

Laktancije (The Divine Institutes) prema Vesdinu navodi kako su drevni ljudi štovali sunce, mjesec, biljke i elemente kao što su zemlja, voda, vatra, zrak pod različitim imenima. Nema sumnje da su brahmani štovali sunce, mjesec, zvijezde i elemente. Provodili su žrtve za sunce i planete, žrtvovali su im ovnove i ta je svečana žrtva nazvana *yājñam* (*yājña*). Žrtva za mjesec jest *somayājñam* (*somayājña*) za vrijeme koje su pili tekućinu pripremljenu od biljaka. Za njih je bog Brahma zemlja, Višņu voda i Śiva vatra (stvaratelj i razarač svih stvari). Dakako, ovi bogovi: zemlja, voda i vatra, kao i elementi Egipćana, mogu biti ženski i muški. U Indiji su često predstavljeni u jednom i u drugom obliku, u muškom ili ženskom, ili i u oba oblika, ili su transformirani od muškog u ženski oblik ili obrnuto. Predstavljeni su i kao da su spavali zajedno i dobili sinove, ili kao da su se borili zajedno i naposljetku pomirili.¹⁴³

Niebuhr i Sonnerat predstavljaju bogove Brahmana, Višņuu i Śivu kao povezane zajedno u truplu jednog tijela, kao da imaju jednu glavu s tri lica. Tu figuru Brahmani zovu *Tritvam* (Tritva) ili *Tetradeyam*. Smatra se da je sve što je podrijetlom od zemlje, vode i vatre stvoreno od ta tri boga. Bog Brahma predstavlja moć stvaranja, bog Višņu moć čuvanja stvorenih stvari i bog Śiva moć uništavanja stvorenih stvari. U *Amarasinhi* je zapisano da je prema filozofskoj i religioznoj višnuitičkoj sekti, Višņu promijenjen u ženu i da je spavao s bratom, bogom Śivom. Toplina vatre i vlažnost vode, koje su početak svih stvari, bile su u intimnom odnosu i odatle je rođeno lingamičko čudovište, tj. falus. On stoji u Yoni ili utrobi te se smatra najautentičnijem i najstarijem simbolom stvaralačke prirode. Čak i danas ga Indijci nose oko vratova. S druge strane, šivaistička sekta brahmana kaže da je bog Śiva, tj. vatra podrijetlo

¹⁴² (Isto, str. 127-128.) Citirano prema: Megasten (Geogr., knjiga 15)

¹⁴³ Isto, str. 128-129.

svih stvari, da je on onaj koji je imao odnos sa svojom ženom Bhavani, tj. Prirodom. Smatraju da je on podrijetlo svih stvari i onoga što je proizvedeno iz tog.

Rezultat toga jest da udruženje Linge i Yoni predstavlja podrijetlo svih stvari, odnosno prirodu te svi šivaistički brahmani štiju boga *Lingu* koji se pretvara da je njihov *Śiva*.

¹⁴⁴Vesdin dalje navodi kako govori poganski pjesnik. U početku bijaše indijska smokva (simbol plodnosti). U njoj je bio beskrajani i vječan trokut: U tom trokutu živjela je božica Śakti ili Bhavani (tj. Priroda, snaga stvaranja) i Śivalingam (falus boga Śive). Kad je deblo biljke izgorjelo, od božice Bhavani i boga Lingam nastala su tri druga boga: Brahma ili Ajen, Viṣṇu ili Mali, i bog Śiva. Po riječima malabarskog pjesnika Pacunara, cijela nauka grčke filozofije našla je korijene kod Brahmana.

Pitagora počinje s trokutom ili s brojevima ili od geometričke figure, zatim prelazi na elemente, jednako kao i brahmani. Na temelju toga prvi grčki filozof gradi filozofski sistem i poznatu Pitagorejsku školu. Slijedili su ga Heraklit i Thales, ali su ga slijedili u mnijenju koje su već brahmani poučavali. Taj trokut, cvijet lotosa ili *nenuphar* brahmani su zvali tamara ili padma. Falus ili Śivalingam zajedno s Yoni ili utroba, Bhavani ili Śakti, koje su jedna te ista božica, simbol su jedinstvene stvaralačke prirode koja proizvodi sve iz elemenata. Kotač ili cakram, s dva umetnuta trokuta, rog, lotus ili *nenuphar* koji je prvi proizvod vode i topline, također su znakovi boga Viṣṇua. Brahmani kažu da sve potječe od lotusa i roga. Pomoću kotača dva se trokuta vraćaju, u takvom smjeru da je svijet očuvan kroz kontinuiranu rotaciju tj. kroz kontinuirane serije rođenja i smrti koje se neometano prate.¹⁴⁵

5.8 Klasična književnost

Nadalje Vesdin govori kako se obavezno moraju pročitati tri klasične knjige; koje moraju biti prve pročitane zbog njihova položaja, dostojanstva te općenitog i osobitog vrednovanja koje su držali brahmani, a to su: Magha¹⁴⁶, Bhagavada¹⁴⁷, Yudhiṣṭhira. Prva se smatra najizvrsnijom među pjesmama. Pisana je u stilu koji je korektan, nježan, uzvišen, pun energije i ushićenih izraza, ali u isto vrijeme sažet i težak za razumjeti. Puna je uzvišenih ideji

¹⁴⁴ Isto, str. 130-131.

¹⁴⁵ Isto, str. 132-133.

¹⁴⁶ Vjerojatno misli na klasičnog pjesnika Māghu iz 7.st.

¹⁴⁷ Bhagavata -purāṇa

cijela se pjesma nagomilava u čudesnoj teologiji i filozofiji. Vesdin smatra da bi to trebala biti prva knjiga brahmana.

Vesdin nadalje govori o uzvišenoj epskoj pjesmu, „Yudhiṣṭhiravigea“¹⁴⁸, tj. pobjeda sinova kralja Yudhu, zvani Pandave.¹⁴⁹

Ukupan sadržaj brahmanskih knjiga podijeljen je u tri razreda: vede, śāstre i purāṇe¹⁵⁰Ovdje se Vesdin izruguje Voltaire-u koji je izrekao kako je Śastra knjiga starija i od Veda.¹⁵¹

¹⁴⁸ Vesdin ovdje misli na Yudhiṣṭhiravijayu keralskoga pjesnika Vāsudeve Paramaśivayogina iz 17.-18 st.

¹⁴⁹ Isto, str. 167.

¹⁵⁰ Isto, str. 170.

¹⁵¹ Isto, str. 172.

6 Začetci komparativne indoeuropeistike

Iako se Vesdina drži za pionira indologije, Andrijanić¹⁵² navodi da nije on prvi koji je uspoređivao sanskrt s nekim od europskih jezika. Međutim, prvi je objavio svoja saznanja. U prethodnim stoljećima, brojni su autori komentirali sličnosti između jezika i promišljali o njihovom podrijetlu. Među njima, Dante Alighieri podijelio je europske jezike prema njihovoj riječi za “da”, dok ih je Giuseppe Scaligero (1540-1609) podijelio prema njihovoj riječi za “Boga”.¹⁵³ Marcus Zuerius van Boxhorn (1612-1653) bio je prvi koji je govorio o srodnosti latinskog, grčkog, njemačkog, perzijskog, slavenskih i baltičkih jezika te je predložio da svi potječu iz zajedničkog izvora koji je nazvao skitski.¹⁵⁴

U privatnom pismu iz 1585. godine, trgovac i učenjak Filip Sasseti (1540-1588) zapazio je sličnost između nekih sanskrtskih i talijanskih riječi (npr. skr. *navan* i tal. *nove* “devet”).¹⁵⁵ Zatim je protestantski misionar Benjamin Schultze u pismu iz 1725. g. napravio listu sanskrtskih brojeva i njihovih latinskih parnjaka te je raspravljao o mogućnosti da su posuđeni.¹⁵⁶ Jezuitski misionar Gaston-Laurent Coeurdoux zabilježio je sličnost sanskrta s latinskim i grčkim 1776. godine. Poslao je svoja razmatranja u Pariz, no Anquetil Duperron je propustio shvatiti vrijednost njegovog spisa pa ga nije proslijedio dalje. Njegov je rad napokon objavljen 1808., šest godina nakon objavljivanja Vesdinove druge rasprave.¹⁵⁷

Coeurdoux je sastavio tri liste riječi: prva lista sadrži odjeljak sa sanskrtskim riječima koje slične ili su identične latinskom i grčkom. Druga lista sažima odjeljak s riječima srodnima sanskrtu i latinskom jeziku s konjugacijom glagola AS /sum, esse i zamjenice, zatim odjeljak s riječima srodnima u drugim jezicima, i odjeljak s brojevima na sanskrtu, latinskom i grčkom jeziku. Treća lista jest francusko-sanskrtki leksikon. Također raspravlja o mogućim objašnjenjima za ove sličnosti; a to je da su proizašle iz zajedničkog izvora koji se raspršio u postbabilonskoj eri.¹⁵⁸

¹⁵² Andrijanić (2017: 198).

¹⁵³ Isto. V. Matasović (2001: 236-239), Mallory & Adams (2006: 4).

¹⁵⁴ Isto. Citirano prema: Beekes (2011: 12).

¹⁵⁵ Isto. Citirano prema: Kapović (2017: 3).

¹⁵⁶ Isto. Citirano prema: Rocher (2001: 1157)

¹⁵⁷ Isto (2017: 198).

¹⁵⁸ Isto (2017: 199). Citirano prema: Godfrey (1967: 58), Wust (1929: 26), Rocher (2001: 1158).

7 Popis sankrtskih i latinskih riječi

Budući da je Vesdin smatrao kako latinske i sanskrske riječi imaju dosta sličnosti : “Oba jezika, ali ponajviše sanskrt, u više svojih riječi tako sretno i točno suzvuče latinskim riječima, i k tome slično mijenjaju glagole da jedva bolje jaje jajetu pristaje” (str. 9-10)¹⁵⁹, usporedio je riječi oba jezika (str. 15-22)

Popis riječi rasporedio je u dva stupca, od kojih prvi sadržava sanskrske natuknice, a druge riječi koje je Vesdin smatrao srodnima na latinskom i drugim jezicima: grčkom, njemačkom, engleskom i talijanskom. Ukupno je 260 natuknica.¹⁶⁰

Vesdinova se metoda temelji na uspoređivanju riječi sukladno njihovoj glasovnoj i semantičkoj podudarnosti. Primjere je popratio bilješkama.¹⁶¹ Riječi su poredane bez reda i sistema.¹⁶² Konjugirani glagoli prikazani su u popisu od 3. do 1. lica. Zanimljiva je činjenica da su u popisu udvostručena tri para istih riječi (svana-sonus; mama-meus, mihi; tava-tuus, tibi).¹⁶³

Andrijanić 2017. raščlanio je Vesdinov originalan popis riječi na:¹⁶⁴ prihvaćene podudarnosti,¹⁶⁵ neprihvaćene podudarnosti,¹⁶⁶ posuđenice¹⁶⁷ i ostale slučajeve.¹⁶⁸ Nadalje, također u svojem članku analizira koliko je Vesdin bio uspješan u identifikaciji srodnih riječi. Ispisane su također i djelomično prihvaćene podudarne riječi čiji je korijen srodan, ali sufiksi i završetci nisu.¹⁶⁹ Od 260 Vesdinovih natuknica, 200 ih se može smatrati prihvaćenima prema načelima suvremenog poredbenog jezikoslovlja.¹⁷⁰

7.1 Transliteracija

Andrijanić 2017. poredao je sanskrske riječi prema alfabetu sanskrske transliteracije (IAST) zajedno s Vesdinovom bilješkom u uglatoj zagradi. Ističe kako je neke Vesdinove

¹⁵⁹ “*Ambo hi sermones, sed cum primis Sanscriticis in plurimis suis vocabulis ita feliciter, et recte latinis dictionibus consonat, adeoque inter se similia verba gerit, ut ovum ovo vix melius accedat*”

¹⁶⁰ Andrijanić 2007: 202.

¹⁶¹ Usp. Andrijanić (2017: 203)

¹⁶² Jauk-Pinhak 1984a: 137.

¹⁶³ Andrijanić (2017: 203)

¹⁶⁴ Isto, str. 205

¹⁶⁵ v. tabl. (Isto, str. 206- 218)

¹⁶⁶ v. tabl. (Isto, str. 220 -223)

¹⁶⁷ v. tabl. (Isto, str. 219)

¹⁶⁸ v. tabl. (Isto, str. 224-226)

¹⁶⁹ Isto, str. 205.

¹⁷⁰ Isto, str. 206.

riječi teško ili čak nemoguće identificirati. Stia. glas u IAST-u pisan kao *y*, Vesdin piše u nekim riječima kao *i* (iiām za IAST iyām), kao *j* (adjām za IAST adyām) i katkad kao *y* (vi ryam umjesto IAST vīryam).¹⁷¹ Kratki vokal *-a* ponekad piše kao *-e* (*genaka* mjesto IAST *janaka*). Vesdin katkada bilježi duge vokale akcentom (*dadāmi* umjesto IAST *dadāmi*). U ostalim slučajevima, duge vokale označavaju dva kratka (*aada* umjesto IAST *āda*). Vesdin piše *māta* umjesto IAST *mātā*, dok Coeurdoux piše *mâtâ* (str.651); Vesdin piše *akni* dok Coeurdoux piše *agni* umjesto IAST *agni*. U vrijeme kad je pisao ovo djelo, još nije bio poznat indo-europski glasovni sustav i Vesdin nije bio svjestan zvučnih korespondencija osim na bilješci str. 15. gdje je sanskrtski *bh-* uspoređen s *b-*, *f* u iranskom, grčkom i latinskom.

Malajalamsku je riječ *aregen* Andrijanić (str. 16) identificirao preko latinskog *rex* kao stia. *rājan* kralj. Malajalamski je razvio protetski vokal *a* ispred *r-/l-* u sanskrtskim posuđenicama,. Vesdinova riječ *aregen* odražava se u malajalamskoj posuđenici od sanskrtskog (*aracan*) s protetskim vokalom *a-*.

7.2 Prihvaćene podudarnosti

Popis započinje pojmovima vezanima uz nadnaravne sile-Bog (skr. *deva*, lat. *deus*), božanstvo (skr. *devatya*, lat. *deitas*) koje su imenovali kako bi objasnili vremenske nepogode, čitav svijet i svoje postojanje.¹⁷² Često bi personalizirali i pretvarali u božanstva prirodne pojave poput vjetra (skr. *vāta*, lat. *ventus*), vatre (skr. *agni*, lat. *ignis*), neba (skr. *dyav*, lat. *dium*) mjeseca (skr. *mās*, lat. *mēnsis*), zime koja na latinskom ima značenje i oluja (skr. *hima*, lat. *hiems*, -*mis*, f.), mjeseca (skr. *mās*, lat. *mēnsis*). Sanskrtski sinonim za mjesec jest *canda* koji se kao pridjev prevodi *sjajeći*, a dolazi od glagola √CAND - svijetliti, sjati. Ekvivalent na latinskome jest *candor*, -*oris*, m.-bjelina, jasnoća, a dolazi od glagola *candeo*, -*ui*, -2. svijetliti se, sjati.¹⁷³

Dalje slijede riječi za rodbinske odnose: majka (skr. *mātar*, *janitrī*, *janani*, lat. *mater*, -*tris*, f., *genetrix*, -*cis*, f.), otac (skr. *pitar*, lat. *pater*, *patris*, m., *genitor*, *oris*, m.) brat (skr. *bhrātar* lat. *frater*, *fratris*, m.).¹⁷⁴ Važna imenica je i utroba (skr. *udara*, lat. *uterus*) koja nosi potomka.

¹⁷¹ Ista je zabuna nađena u Coeurdoux koji je imao *siat* (IAST *syat*) i *vayam* (IAST *vayam*).

¹⁷² Isto, str. 206 (tabl br. 1, 3)

¹⁷³ Isto, str. 214, 212, 208, (tabl br. 112, 95, 24, 22, 96, 116,118.)

¹⁷⁴ Isto, str. 206-207 (tabl. br. 4, 5, 6)

Potom rođenje na sanskrtu jest *janus*, dok je na latinskom *genus* porod, podrijetlo, pleme. Riječ potomak je također ispisan na sanskrtu: *naptri* - potomak, dok je na latinskom *neptis*, -*is*, f.-unuka, ženski potomak, a *nepos*, *nepotis*, m.-unuk).¹⁷⁵ Spominje se riječ koljeno (skr. *jānu*, lat. *genu*)¹⁷⁶koje je bilo od iznimne važnosti budući da su se prenosile usmene predaje tzv. “s koljena na koljeno”. Djeca bi od malih nogu sjedila u krilu svojih roditelja, baka, djedova i slušala razne priče, bilo istinite, bilo razne legende. Uz obitelj se usko veže riječ dom (skr. *dhama*, lat. *domus*, -*us*, f.) Zajednički korijen i sanskrtu i latinskog jest korijen riječi ime: *naman* na sanskrtu, dok je na latinskom *nomen*.¹⁷⁷ Važna je riječ budući da su nadjevali imena svojoj djeci, životinjama, gradovima itd.

Na popisu se našla i riječ *mladost*. Zanimljiva je činjenica je da je na skr. *yuvati*-mlada žena, dok se to povezuje s lat. *iuvēnis* -mladić. S druge strane, *yuvan* označava mladost, a poistovjećuje se s lat. *iuvēcula*-mlada djevojka. Druga sanskrtka riječ za mladost jest *yauvana*, a poistovjećuje se s lat. riječi *iuventus*, također mladost.¹⁷⁸ Mnoge bi žene ostajale bez muževa koji bi pogibali u ratu ili bi bili satrani bolešću ili starošću te bi one tada postajale udovice (skr. *vidhava*, lat. *nivida*, dolazi od *viduus* “lišen muža ili žene”).¹⁷⁹ Riječ koja im je također bila zastupljena jest smrt (skr. *mṛtyu*, lat. *mortuus*) i pridjev sačinjen od te riječi mrtav (skr. *mṛta*, lat. *mortuus*)¹⁸⁰

Od velike važnosti kod starih naroda bilo je pomorstvo te su se tako na popisu našle riječi s brod (skr. *nau*, lat. *navis*) i mornar (skr. *nāvika*, lat. *navarchus*).¹⁸¹ Brod im je služio kao sredstvo trgovine, ulova ribe, znatiželje koju su vukle morske dubine. Zajednički korijen sanskrtu i latinskog, jest i u riječi noga (skr. *pāda*, lat. *pes*, *pedis*).¹⁸² Budući da im je bilo bitno zbog nepogodnog terena i hladnoće, imati dobru obuću na nogama, tako se i riječ *obuća* (skr. *pādukā*, lat. *pedum calcei*) našla na ovom popisu, kao i riječ odjeća (skr. *vastra*, lat. *vestis*).¹⁸³ Od korijena riječi *noga* (skr. *pad*, lat. *pes*, *pedis*, m.) nastao je izraz za pješaka u vojsci (*miles pedestris*).¹⁸⁴ Budući da je bilo vojske, postojao je i neki vladar, tj. kralj (skr. *rāj*,

¹⁷⁵ Isto, str. 207, 213, 207, (tabl. 14, 105, 15,)

¹⁷⁶ Isto, str. 208 (tabl. br. 27)

¹⁷⁷ Isto, str. 214,208 (tabl. br. 113, 31)

¹⁷⁸ Isto, str. 208 (tabl. br. 21, 20, 19)

¹⁷⁹ Isto, str. 209 (tabl. br. 32)

¹⁸⁰ Isto, str. 208 (tabl. br. 28, 29)

¹⁸¹ Isto, str. 207 (tabl. br. 11, 12)

¹⁸² Isto, str. 214 (tabl. br. 115)

¹⁸³ Isto, str. 208, 211 (tabl. br. 18, 70)

¹⁸⁴ Isto, str. 208 (tabl. br. 17)

lat. rex, regis, m.) te kraljevstvo (skr. rājya, lat. regnum, -i, n.).¹⁸⁵ Kraljevi su često puta bili okrutni te se tako u ova dva jezika usadio i zajednički korijen (skr. crūra, lat. crudelis - okrutan). Dakako, za borbu je bio nezaobilazan -mač (skr. asi, lat. ensis,-is, m.).¹⁸⁶ Prenosile su se također legende i priče o velikim junacima koji bi se istaknuli u ratu. Tako je u oba jezika zajednički korijen riječi junak (skr. vīra, lat. vir) i muškost, snaga (skr. virya, lat. vires-n.pl.f. od vis, vis, virtus, -utis, f.-vrlina).¹⁸⁷ Isto tako, osim noge, srodni su korijeni u riječima nos (skr. nāsa, lat. nāsus) i zub (skr. dant, lat. dens, -entis).¹⁸⁸ Nos je bio bitan zbog osjeta mirisa, a zub zbog žvakanja hrane. Većina ljudi se bavila uzgojem stoke te su tako oni koji bi pasli stoku i pazili na njih, nazvani pastiri (skr. pāla -čuvvar, zaštitnik, lat. pastor,-oris, m.-pastir). Sanskrtska riječ pālana-zaštita, čuvanje odgovara lat. glagolu pāscō, -ere- nahraniti.¹⁸⁹

Budući da su stari narodi zasigurno imali zaprežna kola, nezaobilazan izum za združivanje volova bio je jaram (skr. yuga, lat. iugum, -i, n.).¹⁹⁰ Zanimljivo je da je jedina životinja istog korijena u oba jezika – zmija (skr. sarpa, lat. serpens).¹⁹¹ Esencijalna riječ za njih bila je i zvuk (skr. svana, lat. sonus) koja bi upućivala na eventualnu opasnost ili općenito gozbe na kojima bi se slavilo dugo u noć. Jedna od posljedica prekomjernog opijanja i prejedanja bilo je povraćanje (skr. vamathu, lat. vomitus, -us, m.).¹⁹² Nadalje, san je jedan od važnih bioloških potreba čovjeka te je tako isti korijen te riječi usađen u u sanskrtskom i latinskom jeziku (skr. svapna, lat. sopor, -oris, m.).¹⁹³ Stari se narodi nisu bavili isključivo fizičkim stvarima i bili fokusirani samo na materijalno, već su obraćali pozornost i na onostrano te ih je takvo razmišljanje dovelo do poimanja više duhovne svijesti koja upravlja intelektualnim radnjama - um (skr. manas, lat. mens, mentis, f.).¹⁹⁴

Ova dva jezika dijele i isti korijen vremenskih priloga: jučer (skr. hyas, lat. heri), danas (skr. adya, lat. hodie), noću (skr. naktam, lat. noctu)¹⁹⁵, načinskih priloga: tako (skr. ittham, iti, lat. ita), zajedno (skr. sam, lat. simul).¹⁹⁶ Od zamjenica koje dijele isti korijen zastupljene

¹⁸⁵ Isto, str. 209, 208 (tabl. 34, 23)

¹⁸⁶ Isto, str. 213, 214 (tabl. br. 111, 117)

¹⁸⁷ Isto, str. 213 (tabl. br. 107, 108)

¹⁸⁸ Isto, str. 212 (tabl. br. 93-94)

¹⁸⁹ Isto, str. 217 (tabl. br. 168-169)

¹⁹⁰ Isto, str. 212 (tabl. br. 92)

¹⁹¹ Isto, str. 211 (tabl. br. 72)

¹⁹² Isto, str. 208 (tabl. br. 30, 26)

¹⁹³ Isto, str. 211 (tabl. br. 66)

¹⁹⁴ Isto, str. 208 (tabl. br. 25)

¹⁹⁵ Isto, str. 211-212 (tabl. br. 79, 80, 81)

¹⁹⁶ Isto, str. 210-211 (tabl. 65, 73)

su: osobne - ja (skr. *aham*, lat. *ego* te G., D. Ak. sg.), ti (skr. *tvam*, lat. *tu* te D.sg.)¹⁹⁷, posvojne: moj (skr. *mama*, lat. *meus*), tvoj (skr. *tava*, lat. *tuus*), vlastit, njegov (skr. *sva*, lat. *suus*)¹⁹⁸ i odnosne- koji (skr. *.kah*, lat. *qui*), koja (skr. *kā*, lat. *quae*), što (skr. *kim*, lat. *quid*, *quod*).¹⁹⁹ Od pridjeva zastupljeni su opisni : božanski (skr. *divya*, lat. *divinus*), srednji (skr. *madhyama*, *madhya*, lat. *medius*), ognjen (skr. *agneya*, lat. *igneus*), lagan (skr. *laghu*, lat. *levis*), slab (skr. *durbala*, lat. *debilis*), čvrst (skr. *sthavara*, lat. *stabilis*), nov (skr. *nava*, lat. *novus*).²⁰⁰ Od brojeva, isti korijen sadrže glavni brojevi (od 1-10) te redni (od 1-13.).²⁰¹ Od prijedloga isti korijen sadržava riječ *od* (skr. *apa*, lat. *ab*) te niječna čestica *ne* (skr. *na*, lat. *non*).²⁰²

Što se tiče glagola, istih su korijena u oba jezika prezent, imperativ I, II glagola *ići* (skr. √I, lat. *eo*, *ire*, *ii*, *itum*),²⁰³ prezent, imperativ, konjunktiv/optativ prezenta, perfekt glagola *jesti* (√AD, lat. *edo*, *edere*),²⁰⁴ *dati* (√DA, lat. *do*, *dare*)²⁰⁵ te spojiti (skr. √YUJ, lat. *iungo*, *-ere*),²⁰⁶ prezent, konjunktiv/optativ, imperativ II. glagola *biti* (skr. √AS, lat. *sum*, *esse*),²⁰⁷ prezent glagola *stajati* (skr. √STHA, lat. *sto*, *stare*)²⁰⁸ i glagola *vući* (skr. √VAH, lat. *veho*, *vehere*).²⁰⁹ Na popisu se našla također glagolska imenica *agamana* (*dolazak*),²¹⁰ dok je na latinskom jeziku to infinitiv *advenire* (*dolaziti*).

7.3 Posuđenice

U Vesdinovu popisu riječi nalaze se i četiri srodne riječi koje su zapravo posuđenice i njihova glasovna podudaranja nisu posljedica genetske povezanosti. Riječ šećer na sanskrtu jest *śarkarā*. Zanimljivo je da je novolat. riječ *saccharum* došla od grčkog *σάκχαρον* , preuzeta od sria. *sakkharā*. Drvo sandalovine na latinskom jest *santalum* nastalo od grč. *σάνδαλον*, zatim od arapskog *şandal*, te naposljetku od sanskrtskog *candana*. *Candana* je vjerojatno

¹⁹⁷ Isto, str. 212 (tabl. br. 83, 84)

¹⁹⁸ Isto, str. 211 (tabl. br. 67, 68, 69)

¹⁹⁹ Isto, str. 211 (tabl. br. 75, 76, 77)

²⁰⁰ Isto, str. 206, 210, 212, 216 (tabl. br. 2, ,63, 96, 159, 160, 161, 162)

²⁰¹ Isto, str. 217-218 (tabl. br. 170-190)

²⁰² Isto, str. 209, 212 (tabl. br. 33, 82)

²⁰³ Isto, str. 209-210 (tabl. br. 37-50)

²⁰⁴ Isto, str. 210, 214 (tabl. br. 51-60, 20-21)

²⁰⁵ Isto, str. 214-215 (tabl. br. 122-135)

²⁰⁶ Isto, str. 215 (tabl. br. 136-150)

²⁰⁷ Isto, str. 216 (tabl. br. 151-158)

²⁰⁸ Isto, str. 218 (tabl. br. 198, 199)

²⁰⁹ Isto, str. 213 (tabl. br. 97, 98, 99)

²¹⁰ Isto, str. 209 (tabl. br. 36)

dravidskog podrijetla (tamil. *cāntu* -sandalovina). Međutim, obje lat. *camelus*- deva i stia. *cramélaca* posuđeni su od grč. Κάμελος. R- u *kramelaka* dolazi od √KRAM - koračati. Mitra na sanskrtu znači ugovor, lat. *Mithrās* posuđenica je iz av. *Miθra*.²¹¹

7.4 Neprihvaćene podudarnosti

Na Vesdinovu popisu nalaze se i riječi koje je suvremena filologija proglasila nepodudarnima. Riječi se temelje na zvučnosti i semantici, uz izostanak glasovnih zakona. Vesdin uspoređuje stia. riječi *sodarya* i *sodari* „ona koja dijeli maternicu (sestra)“ s lat. *soror* sestra. Riječi *sodarya* /*sodarī* su složenice od sa+udara sa značenjem „imajući zajedničku maternicu“ dok *soror* dolazi od praie. *suésōr* “sestra”. Ovdje Vesdin nije prepoznao pravu stindar. srodnu riječ *svāsar-* „sestra“.²¹²

Neki od parova u grupi neprihvaćenih podudarnosti imaju slična značenja, ali su fonetski različiti. Takvi su primjeri *genmabhu* (janmabhu „mjesto rođenja“) uspoređeno s *patria* „domovina“ i drugo.²¹³ Vesdin neke potpuno različite riječi smatra srodnima uz objašnjenje da su latinske riječi u odnosu na sanskrtke pretrpjele znatne promjene: “*litteras aliquas addendo, detrahendo et permutando.*”²¹⁴

7.5 Ostali slučajevi

Kod ostalih slučajeva, problem je nejasna etimologija u usporedbi nekih riječi poput skr. *pātaka* “griješ” te lat. *peccātum*, došlo od *peccō*, -are.²¹⁵ U grupi prihvaćenih podudarnosti popisane su riječi sa srodnim korijenima, ali s nesrodnim sufiksima i završetcima. U grupi Ostali slučajevi nalaze se riječi s nesrodnim korijenom, ali srodnim sufiksima kao što su *kartar* i *creator*²¹⁶ koje imaju srodni sufiks -tor. Ova grupa također sadrži Vesdinove sanskrtke natuknice koje su neprepoznatljive: *pavi*,²¹⁷ *allava*,²¹⁸ *arivi*²¹⁹ *altarra*²²⁰ i *valare*.²²¹

²¹¹ Isto, str. 219.

²¹² Isto, str. 219-220.

²¹³ Isto, str. 21.

²¹⁴ Jauk-Pinhak (1984a: 137)

²¹⁵ Andrijanić (2017: 224, br. 5)

²¹⁶ Isto, str.224, br. 1

²¹⁷ Isto, str. 224, br. 5

²¹⁸ Isto, str.224, br. 6

²¹⁹ Isto, str.225, br. 8

²²⁰ Isto, str. 225, br. 14

²²¹ Isto, str. 226, br. 23

Također sadrži dvije malajalamske riječi koje nisu bile identificirane: *aregidunu*,²²² i *astaricunu*.²²³ ²²⁴ Vesdinova riječ „*gelam*“²²⁵ može stajati umjesto *jala* i *jada*, kao što je *jada* bliža značenju latinske riječi *gelidus*. Budući da ove riječi nemaju srodnih stia. riječi, mogu biti uključene u grupe neprihvaćenih podudarnosti. Ova grupa također sadrži cijelu frazu umjesto lat. srodnika kao primjerice *res aquae innatans* „plivajući u vodi“.²²⁶ U ovim frazama, ne nalaze se provjereni srodnici, osim u frazi *sine viro mulier*²²⁷ uspoređeno s *avira*, gdje je *vir* povezan s *vira*.²²⁸

7.6 Vesdinovi izvori

Vesdin nije naveo izvor sanskrtskih riječi u popisu. Prema Andrijanić 2017, budući da je Vesdin djelovao kao izdavač, arhivist i ravnatelj muzeja, imao je pristup indijskoj zbirci u muzeju kardinala Stephana Borgije u Velletriju.²²⁹ Održavao je i zbirku sanskrtskih rukopisa u knjižnici *Propaganda Fide* u Rimu koju su u prethodnim stoljećima skupljali putnici, trgovci, misionari. Vesdin je također donio veliku zbirku osobnih bilježaka i dokumenata, uključujući sanskrtske rukopise te je prepisao neke primjere s bilježaka uzetih u Indiji. U uvodu u svoje izdanje sanskrtskog leksikona Amarakoše,²³⁰ Vesdin tvrdi (Vesdin 1798b:V-VI) da se koristio trima rukopisima. Ti rukopisi mogu poslužiti kao izvor za mnoge primjere u *De Latini sermonis origine...* Također je imao rukopis Hanxledenove sanskrtske gramatike i sanskrtske gramatike *Siddharūpa*.²³¹

²²² Isto, str. 227, br. 7

²²³ Isto, str. 226, br.22.

²²⁴ Isto, str. 223.

²²⁵ Isto, str. 225, br. 15.

²²⁶ Isto, str. 226, br. 16.

²²⁷ Isto, str. 225, br. 12.

²²⁸ Isto, str. 24.

²²⁹ Andrijanić, str. 203.

²³⁰ Isto. Citirano prema: Vesdin: 1798b: V-VI

²³¹ Isto, str. 203.

8 Metodika nastave latinskog jezika: Podrijetlo latinskog jezika te njegova povezanost s istočnim jezicima

Udžbenici prvih razreda srednjih škola obično su zanemarivali aspekt latinskog kao praindoeuropskog potomka sve do pojave eksperimentalnog udžbenika za gimnazije iz 2018. god., autorice Jadranke Bagarić pod naslovom *Linguae Latinae elementa*.²³²

Druga joj je lekcija naslovljena “Podrijetlo i uloga latinskog jezika“ gdje govori o postajanju jednog indoeuropskog prajezika od kojih su se razvili među ostalima i italski jezici kojima pripada i latinski jezik uz oskički i umbrijski jezik. Na početnoj stranici te lekcije prikazana je ilustrativno povijesna razgranatost jezika dok je na sljedećoj stranici autorica opisala : „Gdjegod su se Indoeuropljani trajno naselili, prevladao je njihov jezik koji se razvijao na jedinstven način, ovisno o okružju u kojmu su se našli i jeziku kojem se do njihova dolaska govorilo“.²³³ Potom je prikazana tablica riječi nastalih indoeuropskom rekonstrukcijom te njihovih ekvivalenata na latinskom, starogrčkom, engleskom, talijanskom i hrvatskom jeziku. Na sljedećoj stranici ukratko je ispričan razvoj latinskog jezika te su istaknuti najstariji pisani spomenici.

Nažalost, većina profesora u srednjim školama, zanemaruje ovu jedinstvenu cjelinu. Program²³⁴ je opsežan, složen, malo je vremena i često puta se ne stignu obraditi sve nastavne jedinice prema planu. Primat se naravno daje civilizacijskim sadržajima (osnutak grada Rima, legenda o Romulu i Remu itd.) te gramatici kao neophodnoj stavci. Dakako da je to sve važno i cijeli akcenat učenja latinskog jezika stoji upravo na tome. Međutim, smatram da je za kvalitetno usvajanje gradiva potrebna dobra motiviranost učenika. Većina ih smatra kako im latinski jezik nije koristan budući da je „mrtav“, samim time im je odbojan te im je motivacija načešće dobra ocjena zbog prosjeka i tek toliko da usvoje neko znanje zbog budućeg višeg obrazovanja (medicina, pravo itd.) . Gradivo se gomila, gramatika postaje sve složenija, a učenici, postoje naravno izuzetci, u kratkom vremenu nauče napamet pa zaborave.

Stoga, smatram da je neophodan sam aktivan uvod u učenje latinskog jezika koji bi se sastojao od usvajanja svjesnosti uloge samog latinskog u svjetskoj kategorizaciji razvoja jezika. Malobrojne učenike će ta tema zaintrigirati za proučavanje bez kvalitetne obrade i usmenog predavanja na satu. Sat bih započela s općim činjenicama kako latinski jezik,

²³² Bagarić, Jadranka. (2018). *Linguae latinae elementa*. Zagreb: Školska knjiga.

²³³ Isto, str. 14.

²³⁴ http://dokumenti.ncvvo.hr/Nastavni_plan/gimnazije/klasicni_jezici/latinski-2.pdf

premda je, kako se kaže, „mrtav“, živi još dandanas u medicini, pravu, biologiji, zoologiji te ponovno oživljava u nazivima tvrtki, raznih dioničkih društava, malih i velikih obrtničkih poduzeća, u imenima automobila, restorana, programskih jezika, stručnoj terminologiji itd. Oživljava čak u knjigama i u filmovima, primjerice Harry Potter. Potkrijepila bih sve primjerima i upitala bih učenike podsjećaju li ih navedeni primjeri na sličnost u riječima nekih drugih jezika, primjerice engleskog, njemačkog, talijanskog, španjolskog itd. Navedene riječi bih zapisivala u tablicu na ploču te bih potom podijelila isprintane primjerke učenicima. Htjela bih potaknuti njihovu kreativnost kroz navedenu igru brainstorminga da nabacuju riječi, ideje, koje ne moraju ni biti točne, već je bitno da se oslobode i šire vidike. Kad budu povezali latinske riječi s onima iz ostalih stranih jezika, sljedeći bi im bio zadatak otkriti uzrok sličnosti riječi između tih jezika, da sami naprave grupacije jezika prema vlastitom nahođenju, iz opće kulture, nešto bih ja nadodala, uskočila što bi bilo teže. Zatim bih ih navodila da si pomažu nastavnim predmetom povijesti iz osnovne škole : ratovi, osvajanja, trgovina, seobe naroda te naposljetku da od dna piramide dođu sami do samog vrha, odnosno krajnjeg pitanja: Je li moguće da je postojao jezik koji je praotac svih nastalih grupacija jezika?

Spomenula bih im područje gdje se smatra da su živjeli narodi koji su govorili prajezikom te kako je došlo do razasutosti naroda usred velikih seoba i tko je naposljetku naselio područje današnje Italije. Zatim bi naučili kojoj je prvotnoj grupaciji pripadao latinski jezik i kako se razvijao te koji su najvažniji spomenici. Također bih poučila o jeziku koji je zadržao najveća svojstva prajezika (sanskrt). Istaknula bih sličnosti sanskrta s latinskim jezikom, a između ostalog i riječ *yoga* (√YUJ) koju svi jako dobro znaju, a poprilično je srodna s *iungo* (*iungo*, *iungere*, *iunxi*, *iunctum*).

Naučeno bih kroz igru provjerila kvizom *Kahoot* koji bi bio projiciran na projektoru, a učenici bi preko „pametnih telefona“ označavali svoje odgovore. Također bih za domaću zadaću dala kreativan zadatak da usvojeno znanje primijene u obliku vlastitog interesa za priču, pjesmu, crtež, strip...itd. Tko zna, možda bi i na pozornici u učeničkoj izvedbi osvanula i predstava na temu seobe naroda i nastanjivanja Lacija. Dakako, moguća je i izvedba na latinskom jeziku uz prikazivanje podnaslova na projektoru na hrvatskom jeziku.

Nekim učenicima latinski jezik kao takav možda neće biti potreban u daljem školovanju i u životu, ali ono što jest bitno je usvajanje mogućnosti kritičkog razmišljanja, prosuđivanja, analize, ishoda uzroka, razloga, proširivanje vidika. Svemu tome nas uči povijest naroda,

jezika, našeg postojanja i naše baštine kako bismo bolje mogli kroz prizmu naših predaka spoznati sebe i sutra donositi razboritije odluke.

9 Zaključak

Ivan Filip Vesdin svakako je ostavio vrlo značajan trag u suvremenoj jezikoslovnoj i komparativno- filološkoj struci. Iako je bilo ranijih nagađanja i pretpostavki kako su europski jezici međusobno slični (Alighieri, Scaligero, Boxhorn, Sasseti) te kako su latinski i grčki povezani sa sanskrtom (Schultze, Coeurdeux, Jones), tek je Vesdin formalno prvi sakupio ondašnja saznanja, istražio te objavio dvije poredbeno-filološke rasprave *De antiquitate et affinitate linguae zendicae, samcrdamicae et germanicae* i *De Latini sermonis origine et cum orientalibus linguis connexione*.

U raspravi *De Latini sermonis origine et cum orientalibus linguis connexione* Vesdin opisuje podrijetlo latinskog jezika, spominje prve naseljenike starog Lacija i italske jezike. Također osim svima znane legende o Eneji, izlaže teoriju temeljenu na biblijskom prikazu; da su Latini i Grci potomci Javana, Noina unuka, a da je italske narode udružio Kitim, četvrti Javanov sin. Zanimljiva je činjenica da Kitim ima isto značenje kao i Lacij (*latendo* - skrivajući se). Nadalje, ističe kako su Grci zajedno sa starim stanovnicima Lacija sišli s partijskih planina (današnjeg Turkmenistana) u prvoj seobi naroda. Okupljali su se na obalama Kaspijskog mora, sišli u Anatoliju gdje je bila osnovana Troja i gdje je susjedna Grčka prihvatila naseljenike. Zaključuje kako nije moguće da Grci i Latini sa sobom nisu donosili nikakve strane riječi, bilo perzijske, bilo indijske, pogotovo kad su prema klasičnim autorima stanovnici Pelazga sa starim stanovnicima Lacija razgovarali na stranom jeziku.

Zatim, izdvaja dva spomenika volščanskog jezika, starog italskog jezika, a to su: *Tabula Herculanensis* i mjedena pločica iz Velletrija (*Tabula Veliterna*). Zanimljiva je činjenica da je Vesdin pogrešno interpretirao dotični natpis *Tabula Herculanensis*. U suvremenoj filologiji ploča se naziva *Tabula Bantina* i napisana je na oskičkom, a ne na volščanskom jeziku. U nastavku svojeg rada Vesdin donosi fragmente obaju natpisa kako bi ih čitatelj usporedio, no zaključio je da se podrijetlo latinskog jezika ne može izvesti usporedbom riječi volščanskog i oskičkog jezika.

Potom se okreće indijskim i iranskim jezicima te uviđa sličnost sanskrta i latinskog jezika. Ističe kako srodne riječi nisu posljedica trgovine i ratovanja, već su to riječi osnovnih društvenih funkcija društva te imena biljaka i životinja. Na temelju tih uviđanja donosi zaključak koji je bio originalan u to vrijeme: da stari Latini i Indijci potječu od istog naroda koji je govorio neku vrstu prvotnog sirovog sanskrta.

Vesdin nadalje raspravlja o starim latinskim oblicima i zaključuje da su za razliku od klasičnih, srodniji istočnim jezicima. Potom pokušava potkrijepiti tu tvrdnju primjerima pravnog teksta pripisivanog Numi Pompiliju i natpis na stupu *Columna Rostrata*. Velik dio njegova rada odnosi se na popis sanskrtskih i latinskih riječi. Vesdin je bio uspješan u identificiranju 200 riječi od ukupno 260.

Ivan Filip Vesdin povijesna je ličnost s kraja 18. na 19. stoljeće koja je nesumnjivo zadužila komparativnu lingvistiku. Iako se u djelu mogu susresti i neke pogrešne interpretacije, u široj slici, napravio je za ono doba izvanredno djelo. Ličnost je koja nikako ne bi trebala biti zaboravljena te bi svakako trebalo više poticati na intenzivnija istraživanja i prijevode njegovih djela.

10 Popis literature

1. Aladić D. (2014.) Povijest i arhitektura Herkulaneja (Herculaneum). *Essehist: časopis studenata povijesti i drugih društveno-humanističkih znanosti*, Vol. 6 No. 6. :str. 8-15.
2. Andrijanić. Ivan. (2017.) A list of Sanskrit and Latin Cognates in Vesdin's Treatise *De Latini Sermonis Origine*. *The Journal of Indo-European Studies*. Volume 45, number 3 &4. str. 195-233.
3. Bagarić, Jadranka. (2018.) *Linguae latinae elementa*. Zagreb: Školska knjiga.
4. Bird. H. W. (1986.) Eutropius on Numa Pompilius and the Senate. *The Classical Journal*. Vol 81. No 3. pp. 243-248.
5. Buonaiuti S. i Nardini L. (1832.) Boston. *History of the Italian language and dialects. Saggi di Prose e poesie de piu celebri Scrittori d 'ogni Secolo*. *The North American Review*. Vol XXXV. P. Gray and Bowen.
6. Decorte Robrecht. (2016.) *Sine dolo malo: The influence and Impact of Latin Legalese on the Oscan Law of the "Tabula Bantina"*. *Mnemosyne, Fourth Series*, Vol. 69, Fasc. 2 . Brill: pp. 276-291
7. Divković M. (2006.) *Latinsko-hrvatski rječnik*. Dunja d. o. o.
8. Fay Edwin W. (1920.) *The Elogium Duilianum*. *Classical Philology*. Vol 15. No 2. pp. 176-183.
9. Frank T. (1919.) *The Columna Rostrata of C. Duillius*. *Classical Philology*, Vol. 14, No. 1. pp. 74-82.
10. Hooker, Edna M. (1963.) *The Significance of Numa's Religious Reforms*. Brill: *Numen*, Aug., Vol. 10. : pp. 87-132.
11. Jauk-Pinhak, Milka. (1984a). *Filip Vezdin, De Latini Sermonis Origine*. *Živa antika*, 34 (1/2): 133–138.
12. Jauk-Pinhak, Milka. (1984b). *Some Notes On The Pioneer Indologist Filip Vezdin (Paulinus a Sancto Bartholomaeo)*. *Indologica Taurinensia*, 12: 129–137.
13. Matasović R. (1997.) *Kratka poredbeno povijesna gramatika latinskoga jezika*. Matica Hrvatska.
14. Matišić Z. (2007.) *Radost, strah, predanost: (prilozi za biografiju Ivana Filipa Vezdina - Paulina a Sancto Bartholomaeo)*, Zagreb: Odjel za orijentalistiku Hrvatskoga filološkog društva: Filozofski fakultet
15. Norfolk Lawrence. (2008.) *Myths and Legends of Ancient Rome*. London. *The Folio society*. pp. 87-102

16. Palmer L. R. The Latin language. London: 1954: 348-349.
17. Pulgram E. (1976.) The Volscian Tabula Veliterna: A new interpretation. *Glotta* 54. Bd., 3/4. H. pp. 253.-261. Vandenhoeck & Ruprecht (GmbH & Co. KG)
18. Rocher L. (1977.) Dissertation on the Sanskrit language / Paulinus a S. Bartholomaeo; a reprint of the original Latin text of 1790, together with an introductory article, a complete English translation, and an index of sources. Amsterdam: Benjamins.
19. Schilling R. IVPPITER FVLGVR: à propos de deux lois archaïques. *Publications de l'Ecole Francaise de Rome*. 1974: pp. 681-689
20. Sekulić, A. (1999.) Razmišljanja Ivana Filipa Vezdina. *Prilozi za istraživanje hrvatske filozofske baštine*, 49–50: 191–204.
21. Slamnig, Ivan. (1991.) Ivan Filip Vezdin (1748.–1806.), pionir evropske indologije i komparativne filologije. *Građa za povijest književnosti Hrvatske HAZU*, 33: 1–28.
22. Vesdin F. (1802.) *De Latini sermonis origine et cum orientalibus linguis connexione dissertatio*. Rim.
23. Warmington E. H. (1940.) *Inscriptions from the time of the Roman Republic*.

11 Elektronički izvori

http://dokumenti.ncvvo.hr/Nastavni_plan/gimnazije/klasicni_jezici/latinski-2.pdf

<https://data.cerl.org/thesaurus/cnp00944875>

<https://data.cerl.org/thesaurus/cnp01316385>

<http://www.sanniti.info/smbantin.html>

<https://www.britannica.com/topic/epigraphy/Ancient-Rome#ref523526>

12 Dodatak: Popis Vesdinovih izvora za djelo *De Latini sermonis origine et cum orientalibus linguis connexione*

1. Amadutius, Joannes Christophorus (1740-1792), rođen u Savignano di Romana, a djelovao i umro u Rimu.²³⁵ Nadglednik za tisak *Sancta congregatio de propaganda fide*.²³⁶ Vesdin ga spominje na šestoj strani svog obraćanja Veliternskom udruženju među ostalim velikanima koji su ostavili vrijednu pismenu ostavštinu Općem akademskom vijeću: *Anecdota Literaria ex MSS. Codicibus errata*, Vol III, Romae apud Settarium, str. 101.
2. Andreas Althamer (1500-1539) Na str. 6 spominje se njegova knjiga u kojoj se raspravlja o grčkim riječima koje su prisutne u germanskom jeziku: *Germamiae Veteris et Novae descriptio accuratissima, inscripto et anno 1617. Francofurti typis vulgato*. Vesdin predlaže da čitatelj usporedi u knjizi str. 135.
3. Anquetil du Perron, Abraham Hyacinthe (1731-1805), rođen i umro u Parizu, živio u Indiji, pionir iranistike i orientalistike²³⁷ Vesdin ga spominje na devetoj strani kao prvog autora malenog rječnika avestičko-francuskog u *Zend Avesti*, svezak II., str. 433.
4. Becchetti, Filippo Angelico (1742-1814). Vesdin ga spominje na šestoj strani, v. gore Amadutius. Autor je *Teoria Generale della Terra*, esposta all' *Academia Volsca di Velletri*, Roma 1782.
5. Ciceron, M. Tuliје (106. pr. Kr- 43. pr. Kr.) Spominje se na dvanaestoj strani gdje je ubačen njegov citat iz *De Orat. Lib III*: “*Quare Cotta noster, cujus tu illa lata Sulpici, nonnumquam imitaris, ut jota literam tollas, et Eplenissimum dicas, non mihi Oratores antiquos, sed messoros videtur imitari.*”
6. Cluverius. Phillipus (1580-1622). Spominje se s druge na treću stranicu kako nastoji u svojoj knjizi *Italia antiqua* dokazati kako Eneja nikad nije došao u Italiju.

²³⁵ <https://data.cerl.org/thesaurus/cnp00944875>

²³⁶ Rocher Ludo(1977: 181)

²³⁷ <https://data.cerl.org/thesaurus/cnp01316385>

7. De antiquitate et affinitate liguae zendicae, samsrdamicae et Germanicae Dissertatio. Typis seminarii 1799. Vesdinova prva poredbeno-filološka studija.
8. Dissertationis Isagogicae ad Herculaneisium Voluminum Explanationem pars I. Neapoli ex Regia Typogr. anno 1797. str. 38 u bilješkama; Vesdin spominje na st. 6. svoje rasprave kako je sicilijanski kralj otkupio ploču *Tabula Herculaneis* i za izvor stavlja upravo ovo djelo.
9. Diodorus Siculus (60-30 pr. Kr.) Vesdin ga citira kako bi potkrijepio činjenicu da se sličnost indijskog i latinskog jezika nije mogla dogoditi miješanjem dvaju naroda nakon što su već oba bila oformljena: “*Numquam externa colonia Indiam adiit, neque ipsi ad alias gentes misere*”, knj. I. p. I. str. 321. izd. Basil.
10. Diomedes. De Oratione et eius partibus. Vesdin je citat iz njegova djela preuzeo iz: Putschius Helias. Grammaticae Latinae Auctores Antiqui. 1605: 209. Vesdin ga spominje na str. 4. svoje rasprave kao argument u prilog teoriji da se latinski govor oblikovao od grčkih govora: “*Nam cum ab omni sermone graeco loquela latina pendere videatur, quaedam inveniuntur vel licentia ab antiqvis, vel proprietate latinae linguae, dicta praeter consuetudinem Graecum, quae idiomatica appellantur.*”
11. Dionysius (r. 275/250 pr. Kr.). Vesdin ga spominje na pet mjesta (str. 1/2, 3, 4, 24.). S prve na drugu stranicu Vesdin ga citira o Latinima iz Halicar. knjiga I.: “*Non multo post, inquit, veteri appellatione una cum Aboriginibus a loci Rege (Latino) Latini nuncupati sunt.*” Na trećoj stranici Vesdin spominje kako je u Laciju bio grad Hetia: “*Fuit enim χετία urbs in Latio apud Dionys Halicar. III.*” Na četvrtoj stranici, Vesdin je citirao Dionizijevu misao o Pelazgima koje naziva lualicama u Hal. knjig. II. “*Pelasgos Ἰλλανῆτις, seu errantes et vagos appellat, i knj. I., eorum migrationes, casus et sedes exequat.*” Naposljetku spominje ga i na samom kraju kod savjeta čitatelju da uspoređi određene naslove kako bi bolje razumio seobu naroda i njihovu daljnju raspršenost, među ostalima spominje Dionysijevu Hallic. knjig. 1. pag. 7., 8., II.

12. Eccardi, Joannis G. (17. /18. st.). Na 24. str. spominje se njegovo djelo za usporedbu: *De Origine Germanorum, eorumque vetustissimis coloniis migrationibus, ac rebus gestis lib. II. Goettingae 1750.*

13. Fest, Rufus (4. st.). Vesdin ga spominje na tri mjesta (str. 4, 7, 12). Na četvrtoj strani iz X. knjige citira Festa kad govori o utjecajima na latinski jezik: *Latine loqui Latio dictum est, quae locutio adeo est eversa, ut vix ulla pars ejus maneat innoxia.* Fest također donosi komični komentar iz Kvinta, komičkog pjesnika Titinija, na račun dvaju italskih jezika: oskičkog i volščanskog: “*Osce et Volsce fabulantur: nam latine nesciunt*” (str. 7). Na dvanaestoj stranici Fest u knjizi X. govori kako su već Rimljani tada slabo razumijeli najstarije rimske spomenike.

14. Guarnacci, Mario (1701-1785). Na četvrtoj stranici se spominje njegova knjiga o podrijetlu Talijana *Origini Italische.*

15. Heeren Arnoldus (1760-1842). Vesdin ga spominje na str. 6 u predgovoru uz bok Amaduciju i Becchetiju koji su zadužili Veliternsko udruženje svojim doprinosom. *Expositio Fragmenti Tabulae Marmoreae, operibus caelatis, et inscriptionibus graecis ornatae Musei Borgiani Velitris, Romae 1786.*

16. Herodot (5. st. pr. Kr.). Na petoj stranici Vesdin navodi Herodota koji je smatrao da su stari stanovnici Lacija govorili na stranom jeziku: “*Ex his, conjectura facta licet dicere: Pelasgos olim barbare fuisse locutos.*” Knjiga 1, br. 9 i 10. izd. Francof.

17. Hofverberg, Johannes Samuel (18.st.). Vesdin na posljednjoj stranici preporučuje pročitati njegovo djelo: *Dissertatio academica de paradiso Indiano, Londini, Gothorum typis Berlingianis editam A. 1798. primam et secundam.*

18. Hornius Georgius (1620-1670). Vesdin ga spominje na prvoj i trećoj stranici. Na prvoj stranici spominje kako je Lacij dobio ime od *latendo* što je pokazano u djelu *Arca Noe*, str. 150. izd. 1674. Na trećoj stranici citira Hornija koji smatra da je četvrti Javanin sin udružio italske narode ili Latine: “*Chittim quartus Javanis filius condidit Italarum gentes, sive Latinos.*”

19. Kleuker. D. I. Frid (1749-1827). Njemački teolog. Vesdin ga spominje na desetoj i jedanestoj stranici. Na desetoj strani citira njegovo mišljenje iz knjige “*Abhandlungen uber die Geschichte und Alterrhunter, die Kunste, Wissenschaft und Alterhutner, die Kunst, Wissenschaften, und Literatur Asiens*”. Vierter Band, Riga, str. 307-308. Rekao je kako su grčki, latinski i germanski jednog vrlo starog porijekla: *Linguam graecanicam, latinam et germamicam unius veterrimae originis esse*. Na jedanaestoj strani citira kako u rječniku sanskrtskog jezika čovjek može pronaći korijen grčkog, latinskog i germanskog: “*In den Zahlwoertern dieser Sprache Wird man den Stoff der Griechichen, Lateinischen und Deutchen finden.*”
20. Leibnitz Johann (1637-/-). Vesdin ga spominje na dvadesetoj stranici gdje raspravlja o podrijetlu naroda i navodi njegovo djelo za usporedbu *Miscell. Berolin. Mediattionem de Originibus gentium ductis ex indicio linguarum*.
21. Martinio, Henricus G. (18. st.). Vesdin ga spominje na šestoj stranici, v. g. *Amadutius*. Značajno mu je djelo: “*Luciani Samocatensis sit Dialogi Selectiores, Interprete G. Henrico Martinio Lipsiae 1794.*”
22. Macpherson, Jacobus. Na šestoj str. se spominje njegova knjiga u kojoj izvodi dugi popis keltskih riječi koje su bile prisutne i u začetku latinskog jezika, *Historia Britanniae et Hiberniae*.
23. Macrobius (370-430). Vesdin spominje u fusnoti na str. 16 isječak iz njegove I. knjige, Sat. p. 15. dok objašnjava porijeklo riječi *vidua*, tj. *ona koja je odijeljena od muškarca: Vidua, quia a viro est diuisa.*”
24. Muratori, Ludovico Antonio. (1672-1750). Vesdin spominje autora na str. 7 kao autora koji je oslikavao tadašnje stanje u talijanskim akademijama te navodi njegovo djelo: *Riflessioni sopra il buon gusto nelle Scienze, e nelle Arti. Venezia 1744, str. 1., 3*. Na petnaestoj strani ga ponovno spominje kao onog koji je otkrio obje strane Herkulanske ploče.

25. Passerius Giambattista (1610-1679). Arheolog, povjesničar umjetnosti. Na šestoj se stranici spominje kako je usporedio oskičke riječi s latinskima u djelu *Linguae Oscae specimine singulari*.
26. Paterculus, C. Velleius (19. pr. Kr -31. n.e.) Vesdin ga spominje u fusnoti na str. 2 gdje predlaže čitatelju da usporedi njegovo djelo *Historia Romana* lib. 1. pag. 12. edit. Lugdun. 1653.
27. Paulovichius Lucichius, Iohannes Iosephus (1755-1818). Vesdin ga spominje na 6. str. uz Amaducija. Značajan je po djelu *Ad Marmora Macarensia Brevis Additio. Venetiis* 1793.
28. Pellicius, Alexius Aurelius. Vesdin ga spominje na str. 13 u dijelu u kojem raspravlja o starom načinu pisanja latinskog jezika. Preporučuje njegovo djelo *Dissertationem IV. De Lapidaria et Siglis Veterum Tom. III. p. 1. De Christianae Ecclesiae Politia, Bassani* 1782.
29. Plinije (23/24 -79). Vesdin ga spominje na samom početku, na prvoj stranici gdje on smatra da je u Laciju bilo pedeset i tri naroda koji su naposljetku izumrli te na petoj stranici da su Pelazgi sišli u Lacij iz Arkadije i Peleponeza.; knjig.3., p. 5.
30. Priscianus (5/6. st. pr. Kr.). Vesdin ga spominje na četvrtoj stranici: potvrđuje da je latinski jezik proizašao najviše iz grčkog: *Ad Iulianum*.
31. Sidharubam, seu Grammatica Samscrdamica, Romae 1790. Vesdin spominje na devetoj stranici kako je izdao gramatiku ovog vrlo teškog jezika: "*Hujus perdificilis linguae grammaticam ego typis edidi anno 1790.*"
32. Seneka (4. pr. Kr.-65.) Spominje ga na prvoj strani te citira iz njegove knjige *Ad Helviam, cap. VII*: "*Quid interest, inquit, enumerare Antenorem Patavii comditorem, et Evamdrum in ripa Tiberis regna Arcadum collocantem?*" Na trećoj strani spominje Seneku kako on smatra da je kralj Evandar osnovao Rim. Na jedanaestoj strani spominje njegovo raspravljanje o običajima i Kantabrijevskim riječima: *Ad Helviam* p.8.

33. Sv. Augustin (354- 430) Vesdin na drugoj stranici uvrštava njegov citat: “*Troja vero, inquit ille, jam everra et excidio illo usquequaque cantato . . . regnante jam Latino Fauni filio, ex quo Latinorum regnum dici coepit, Laurentum cessavit.* ” knjiga XVIII. te kako je očito da Latini vuku podrijetlo od Grka. De civibus Dei, p.16
34. Sv. Hieronymus (347-420) Spominje se na trećoj strani zajedno sa svojim citatom iz druge knjige komentara poslanica Galaćanima: “*Orientis et Graeciae examina ad Occidentis ultima pervenisse.*”
35. Strabon (64/63 pr. Kr. -21. ili kasnije). Vesdin ga spominje na drugoj stranici, citira dio iz njegove V. knjige, sa 127. str. O Pelazgima: “*Pelasgos antiquam gentem per universam Graeciam extitisse, ac maxime inter Aeoles Thessaliae incolas claram, apud omnes fere in confesso est... Ephorus ait, se arbitrary eos, cum a prima stirpe Arcades essent, militarem amplexos vitam, et in studii eius nominisque societatem multis perductis, magnum sibi nomen cum apud Graecos parasse, tum apud alias, ad quos pervenissent.* ” Također se Strabon nadovezuje uz Arkađane, kako je Evander doveo koloniju Arkađana u Rim. Nadalje, sa sedme na osmu stranicu, spominje se Strabonov dio sa 160 str. kako Rimljanima ostaju oskičke pjesme i mimovi koji se mogu prikazivati na pozornici “*Peculiare, quidpiam Oscis et Ausonibus in usu venit; nam cum Oscorum gens interierit, sermo tamen apud Romanos restat, ita ut carmina quaedam ac mimi certo quodam certamine, quod instituto majorum celebratur, in scenam producat.*”
36. Vos, Gerard (1577-1609). Spominje se na drugoj stranici kao zagovaratelj teorije o tome da je Rim osnovao Javan: “*Javan, tum Graecorum, Latinorum fuit parens.*” Na četvrtoj se stranici spominje Vosov etimologij u kojem je skupio latinske riječi proizašle iz grčkog korijena (*Etimologicum linguae latinae*, Amstel. anno 1642. typis vulgato). Spominje ga se i na str. 18. gdje se objašnjava etimologija imenice *Altare*. Spominje ga se i na str.19, kako izvodi *crudelis* od *crudus* te na str. 20 kako izvodi *gelu* od γέλα.

13 Dodatak: Popis uspoređenih riječi

Sanskrt	Latinski	Sanskrt	Latinski
Dèva.	Deus.	Vàhana.	Vehiculum.
Divya.	Divinus.	Antara.	Interea, interim.
Dèvatuam.	Deitas.	A'tma.	Anima
Cartr	Creator.	Vàrta	Wort, German.
Cartrì. ²³⁸	Creatrix	Bàlam	Verbum.
Mater, màta	Mater.	Nau.	Valor, vis.
Piter.	Pater.	Nàvica.	Navis.
Bhràter ²³⁹ .	Frater.	Dànam.	Navarchus.
Sòdarya	Soror.	Udaram.	Donum.
Sòdari.		Naptri.	Uterus, Venter.
Bhràtarya.	Fraternitas.		Neptis.
φράτορες.	Contribules, Fratres	Vamathu.	Vomitus.
Pal, pad.	Pes	Genu.	Genu.
Pàdaca	Pedestris miles.	Mrtyu.	Mors.
		Mrta.	Mortuus.
Pàduca.	Pedum calcei.	Svana.	Sonus.
Juvà.	Juvencula.	Nàmam.	Nomen.
Juvatì.	Juvenis.	Vidhava.	Vidua ²⁴⁰
Juvana.	Juventus.	Uttama.	Optimus.
Màsam.	Mensis.	Ab.	Ab, ut abanayam, abductio
Màsi.	Luna.	Apra.	Asper, ut <i>aprabudhi</i> , aspera mens
Dharà.	Terra, orbis.		
Ràgiam.	Regnum.	Aregen.	Rex, in ludo latrunculorum.
Pàvi.	Pauper.		
Diò, diu.	Dium, aer, Coelum.		
Barbarya.	Barbarus ²⁴¹		

²³⁸ *Cartr*, i *Cartrì* dolazi od sanskrske riječi *Caròmi*, *creo, facio, caròsi creas, facis. Caròti, creat, facit. Curma creamus; acaròl creavit, acarovan creaverunt, acaravam creavi, acurva creavistis, acurma creavimus, caràta ili crial creet, caravàma creemus, carta creabit, cartum creatum, carta creator.*

²³⁹ *Brateis* umjesto *fratres* nalazi se na vrlo starom komadu herkulanske ploče. Riječ *Brater* suzvuči sa sanskrtskom riječi *Bhràter*, perzijskom *Brader*, njemačkom *Brüder*, eličkom φράτηρ, latinskom *Frater*. Slovo *Bh* prelazi u *b, φ, f*.

²⁴⁰ Makrobije u knj. I. Sat., p. 15 reče: kaže se *Vidua* jer je odvojena od muškarca. *Iduare jest na etruščanskom jeziku odvojiti, odakle je Vidua poput idua, tj. zaista odvojena.* Pravilnije bi se izvodilo od indijskog *Vidunu*, *održavam, napuštam, otpuštam.*

²⁴¹ Ovom riječju Grci nazivaju Indijce Brahmane, Perzijanci Grke. Jednako vrijedi s riječju *Tschandàla* i *nisha*, tj. *neotesan, prost, malodušan.*

Pàtacam. Mana.	Peccatum. Mens, animus	Aregia.	Regnum in tali ludo.
Sharcara. Cabàla.	Sacharum. Caput, occiput.	Aregidunu. <i>Mal.</i>	Regere, ordinare.
Anguli.	Anulus sigillator.	Arivi. Atir.	Rivus, ripa. Limes θήρ janua, Thür <i>germ.</i> janua.
Allàva. Agamanam	Lavatio, lustratio. Ankomen germ. advenire	Adimà Aada. Adan.	Edimus. Edi, Comèdi. Edens.
Asinen. Eti. Esi. Enmi Enmà. Etu. Itàm. Ehi. Itàl. iiàm. iiàtam. Iiàma. Itam.	Assidens. It, pergit. Is. Eo. Imus. Eat. Eant. I, ito. Ito, eas. Eam, imperat. Eant. Eamus. Ite, ambo.	Adhi Adjam. Adjàma. Juncta, <i>vel</i> jocta.	Ede, Comede Edam. Edamus. Junctus.
Adsi.	Edis.	Datta. Madjè Sama Sam Ap Svana Svapna	Datus. Medio. Similis ²⁴² . Simul. Aqua. Sonus. Sopor, Somnus
Admi. Adanti. Vastra Cinham Mandra	Edo. Edunt. Vestis. Signum. Mandra, tugurium.	Mama Tava Sva Vàma	Meus. Tuus. Suus. Women, <i>Anglice</i> , femina
Ciandanam. Asti Sarpa Carvyam Clamè, Clamathu	Santalum. Os, Osis. Serpens. Caro. Clamor, strepitus.	Hya Adya Nactam Nà, na, nò Aham Tuam Tè Tàm Mà Mè	Heri. Hodie. Noctu. Non, <i>negat.</i> Ego. Tu. Tibi. Te. Me. Mei, mihi.
Itar	Alter.		

²⁴² Ovim pregledom, pažljiv i oštrouman čitatelj već bi lako opazio na koji su način latinske riječi oblikovane iz sanskrtskih, dakako dodavanjem nekih slova, oduzimanjem, i miješanjem: Tako je od *nava* nastao *novus*, od *sama* *similis*, od *stàbara*, *stabilis*, od *arivi* *rivus*, od *pad* *pes*, od *dharra* *terra*, od *nau* *navis*, od *vahana* *vehiculum*, od *mana* *mens*, od *uttama* *optimus*, od *nasa* *nasus* itd. Sanskrtske riječi su jednostavne i kratke, latinske dulje i zamršenije koje od onih izvrsno vuku svoje izvođenje i uređenje. Stoga, sanskrtski je jezik stariji nego sam latinski koji ipak neposredno dolazi od onog, kao kći od majke.

Itham	Ita, hoc modo.	Nau	Nos <i>ambos</i> .
Iti	Ita, illo modo.	Tistati	Stat.
Iha	Hic.	Din, divasi	Dies.
Qa.	Qui.	Iatè	Itur.
Qà.	Quae.	Tarrà	Terra.
Kim	Quid, quod?	A'tarrà.	Altare . ²⁴⁴
Quimute	Quomodo?	Jugam . ²⁴³	Jugum, I par.
Tam	Den, <i>german</i> .	Jugmam.	Idem.
Nása, násica.	Nasus.	Garbhini.	Gravida.
Denda.	Dentes.	Gànicyam.	Gynaecaeum
Akni.	Ignis.	Vir, Sthavir.	Vir grandaevus.
Cramélaca.	Camelus.	Viryam.	Vires, vis, virtus.
Vahati.	Vehit.	Avirà.	Sine viro mulier.
Vahasi.	Vehis.	Viràn.	Viribus pollens.
Vahàmi.	Veho.	Màtapitarau.	Mater, et Pater.
Geneitri.	Genitrix.	Ràl.	Rex.
Genani.	Idem.	Crùra.	Crudelis ²⁴⁵
Genaca.	Genitor.	Dhama.	Domus.
Genamà.	Genitor, et genetrix.	Argiunam.	Argentum.
Genam	Gens.	Dadàmi.	Do. Dedo.
Genu	Genus, Stirps.	Dadma	Damus.
Genmabhu.	Patria.	Adadma	Dedimus.
Cartari.	Culter.	Adadàn.	Dedi.
Pàda.	Pedes.		
Màrggam.	Margo, limes, via.		

²⁴³ *Jugam*, jugum, dolazi od glagola *junacti*, jungit, *junakshi* jungis, *junàdmi* jungo, *jugima* ili *judima* jungimus, *juncta* jungitis, jungianti jungunt, jungial jungat itd.

²⁴⁴ Vos u Etimologiju pod riječi *Altare* navodi: *Altare* jest izraz od *altitudine* budući da su stari višnjim bogovima u nastambama od uzdignute zemlje podizali svetišta. Ali jesu li pogani žrtvovali prvo u visokim nastambama? Istinijeta je indijska etimologija riječi *altaris*: *àl ili àla* drvo je visoko i sjenovito, pod kojim su pogani smještali svoje idole u gajevima. Ono samo se okruživalo nasipom, na kojem stoji idol kako bi ga ostali mogli vidjeti. Ovaj nasip zove se *Tarrà*: odakle dolazi riječ *àltarra*, *terra agger* koja okružuje drvo *àla*. Tako se jednako slaže *pàdatarra* od *pad* pes, i *tarra*, te nastaje *pàdatarra*, to jest, ona viša zemlja, na kojoj počiva dom, ili ležaj, također poznatije postelja. Grci su satrli indijske riječi, Latini grčke; nije samo uslijedila promjena slova, već su i također bile lišene čiste imenice; tako da bi prvo njihovo podrijetlo pribjeglo u naš obor. Od *Anna* je kod nas napravljeno *Anicka*, *Ance*, *Aneza*, *Anka*, *Nanka*, *Nanna*, *Nannetta*, *Nanenka*. Vidi *Beitrag Zur Praktischen Diplomatiek für Slaven (Doprinos praktičnoj diplomatici za Slavene)* Fr. Carola Starijeg, Beč 1801. str. 118.

²⁴⁵ *Crùra*, *crùran*, *crudelis* potječe od *crudhyati* irascitur, *furit*, *crudhyasi* irasceris, *furis*, *crudhyami* furo, *irascor*; odakle malabarski *crudhicunu* irascor, in furorem agor, *cròdham* ira, *furor*. Izvodi li Vos dosta surovo *crudelis* od *crudus*? Odakle se dakle izvodi *crudus*? Dok ga zaustavlja voda, pribjegne k Arapima, k Hebrejima. Zaista bi opomenuli ovi pisci koji se trude potisnuti sve latinske i grčke riječi iz hebrejskog jezika da se gotovo narodi cijelog svijeta, izuzevši Tatare i Kineze, prikladno dijele u dvije skupine: dakako u one koji pišu slova s lijeva na desno, kao Indijci, stari Perzijanci, Grci, Latini, Kelti, Germani; i na one, koji urezuju slova s desna na lijevo kao Kaldejci, Sirijci, Arapi, Hebreji. Sigurnije je i moćnije srodstvo između naroda prve skupine, ne samo zbog podrijetla korijena riječi, već također zbog jezika, tako da bi se ova uzalud miješala s narodima druge skupine. Čini se da su ona planinska i šumska područja u seobi naroda uistinu nastanjivali Arapi, Sirijci, Kaldejci i Hebrejci koji su zauzeli ugodnija mjesta na sjeveru. I tako je jezično pitanje dosta klizavo i nepromišljeno, etimologije se potiskuju, među skupinama naroda nije došlo ni do kakvih interakcija; niti slučajno imenicama i glagolima koji se ratovima, trgovinama, biljkama prenose iz jedne skupine u drugu. Usporedi Leibnitzijev sv. I. *Miscell. Berolin. Meditationem de Originibus gentium ductis ex indicio linguarum*.

Hima.	Hyems ²⁴⁶ .	Adadàl	Dedit.
Gelam.	Aqua gelida.	Dattam	Date.
Gelatschari.	Res aquae in natans.	Datta	Date <i>plures</i> .
		Dadàma	Demus.
Geladoszam.	Aquarum vitium.	Dadimà	Dedimus.
		Dadau	Dedi.
Gelagiam.	Quod in gelida nascitur.	Datva	Dato, <i>partic</i> .
		Dattum	Datum.
Gelù, gelam.	Gelu, frigus ²⁴⁷	Juncti, junacti	Jungit.
Gelan.	Homo iners, frigidus.	Junakshi	Jungis.
		Junàdmi	Jungo.
Asi.	Ensis.	Juncta	Jungunt duo.
Càndam.	Candor, simplicitas.	Judjandi	Jungunt plures.
Stàsnu.	Stabilis.	Juncthà	Jungitis duo.
Aada	Edit, in Praet.	Juncta	Jungitis plures.
Aadu	Ederunt.		
Dadati	Dat.	Jugima	Jungimus
Dadasi	Das.	Jundjàl	Jungat.
Jungia	Junge.	Bandhanam	Bendare <i>Ital</i> , Binden, <i>germ</i> .
Junagiàma	Jungamus.		
Junctum, joctum.	Junctum.		
Juncta	Junctus.	Avartanam	Abwarten <i>germ</i> . famulari, colere.
Agiunal	Junxit.		
Ajunadjam	Junxi.	Mitra	Mithra, Sol.
Asi	Es.	Pàla	Pastor- Pales Dea pastorum Romanis.
Asti	Est.		
Asmi	Sum.		
Siàma	Simus.		
Siàtam	Sitis.	Pàlana	Pascere, gubernare.
Santi	Sunt.		
Sià	Sit.	Om	Omnino, Amen.
Siàl	Sit.		
Durbela	Debilis	Ek, èga	Unum, <i>Malab</i> . Onna
Stàbara	Stabilis		
Nava	Novus	Dva	Duo.
Madjama	Medius.	Tri	Tria.
Khòram	Horror.	Ciattur	Quattuor
Astarana	Storea, tapes.	Pantscha	πεντε, quinque.
Astaricunu	Extendere.	Shashta	Sex.
<i>Malab</i> .		Sapta	Septem.
Gnànam	γνώσις, cognitio.	Aschtta	Octo
		Nava	Novem.
Sthula	στύλος, Columen	Dasha	Decem.

²⁴⁶ *Hima* nix, frigus, Odatle himalajske snježne planine, grčki *Himau*, ili se kaže *Imau*. Budući da je snijeg na indijskom *hima*, ovo je na latinskom *hyems*, dakako *tempus nivium*.

²⁴⁷ Vos izvodi *gelu* od γέλα, to jest, *splendor*. Kaninije od sirijskog *gelida*. Oboje su zasljepljeni. Ne izvodi li se pravilnije *gelu* od *gelam*, aqua frigida?

Bandha	Band, germ. Benda, Ital. vitta, ligula.	Prathama	πρῶτος, primus.
Tridia	tertius	Dvidia	Secundus.
Tchatturti	Quartus.	Và	Vos.
Pantschami	Quintus.	Nà	Nos.
Shashtí	Sextus.	Mama, mè	Mihi.
Saptamí	Septimus.	Tava, tè	Tibi.
Ashttami	Octavus.	Tvâ	Te.
Navami	Nonus.	Tè	Tui, tibi.
Dashami	Decimus.	Và	Vos ambos.
Dvâdasha	Duodecim.	Tistasi, Stas	Tistasi, Sto.
Treyòdasha	Tredecim.	Astu	Esto.
		Criyatè	Creatur, fit.